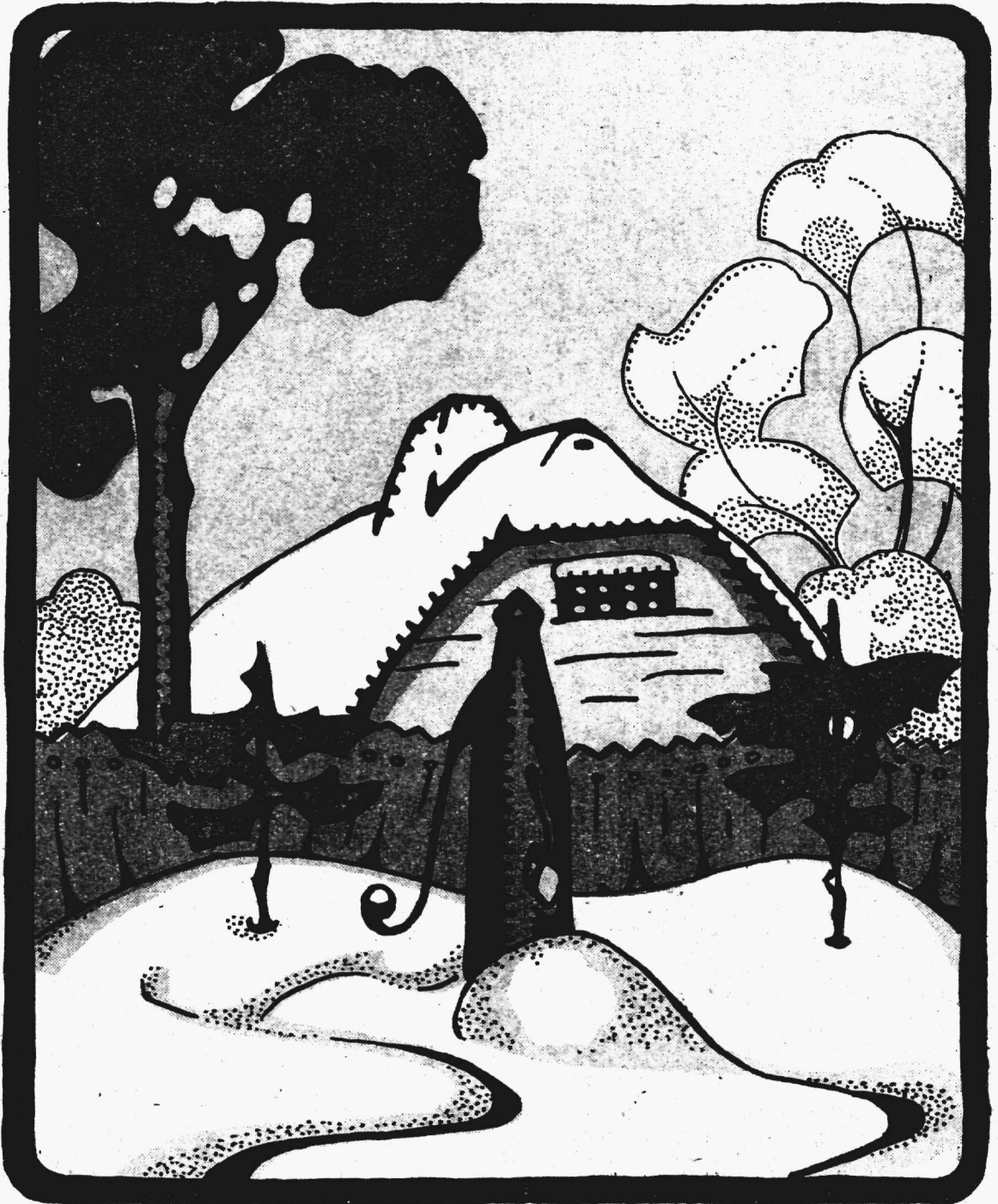

AGU

Nr. 49.

8 Desember 1923.

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

J. S A A R

Tallinnas, Narva mnt. 19.

Pakub austatud daamidele kõige suuremas valikus elegantsemaid viimaste Pariisi modellide järel valmistatud valmis õhtu- ja balli-tualette, siidi ja villaseid kleite, pluuse, kuubesid, pesu j. n. e. ja

tehakse tellimiste järele.

Töö osavate meistrite järelvalvel kiire ja korralik.

Hinnad väljaspool võistlust.

Tallinna Eesti Kirjastus-Uhisus

«PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võimalustega sissesealud

trükkida

Kõige suuremad ja täielikumad rotatsioonmasinad, kiirpressid ja ladumasinad. Kõige miimekesisem trükitöötete valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsettrükk

Kõige täielikum, moodsaate abinõudega töötav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata hästi, kõige kiiremini ja korralikult kõiksugu graafilisi töid ja võib sellel alal oma täiesti uue sisseseade tõttu paremate väljamaa sellekohaste ettevõtetele -- julgesti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!

!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. ESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2
TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

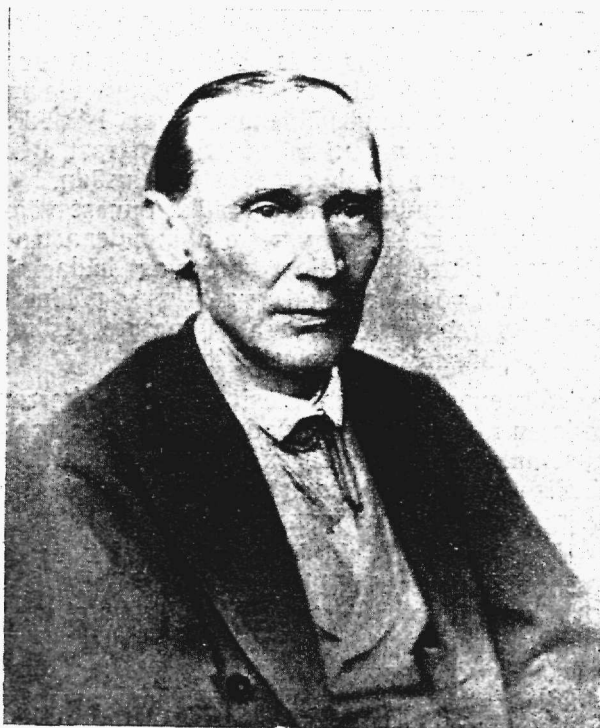
PARLAMENDIMÄNG.

GUGLIELMO FERRERO ¹⁾ järele.

Parlamentline riigikord on mäng. See väide näib paradoksaalne olevat, aga lühikesest seletusest on küllalt.

Ma mängin ruletti. Kui ma raha punasele ruudule asetan ja ratas punase peal peatub, on mul õigus vastase raha enesele võtta. Peatub

Foto Niilus, Võrus.

Dr. Fr. R. Kreutzwald.
Ühe hiljuti leitud ülesvõtte järele.

Aleksis Kreutzwald.
Dr. F. R. Kreutzwaldi poeg.

¹⁾ Tähtis Itaalia ajaloolane ja ühiseluteadlane Guglielmo Ferrero on parlamentarismi ehk rahvaesitluse riigikorra kriisiküsimuses sõna võtnud ja mõtted, mis

ta avaldanud, on nõnda huvitavad, et neid ka meie lugejatele maksab tutvustada, sest ka meil ei ole mõnel pool rahvaesitusega rahu. „Ao“ toim.

aga ratas musta peal, on vastasel õigus minu raha võtta. Mängu seadused, mida mõlemad pooled tunnustavad, lubavad kummalgi teise raha võtta, kui teatud tingimusil õnne katsuma mindud. Kui ma raha punasele pannud ja musta väljatulekul ka raha tahaks võtta, siis visatakse mind maksvate mänguseaduste rikkumise pärast lihtsalt välja.

Sarnane on lugu ka rahvaesitluslike ehk parlamentlike korra juures. Mitu erakonda või mitme erakonna juhid võistlevad võimu pärast. Mõistus peaks nõudma, et kõige kõlbulisem ehk andelisem võimu käsitaks. Aga mis sünnib? Mitte andega või kõlbulikkusega ei arvu-tata, vaid selle asemele astub enamusemäng. Kandidaadid, kes valimistel kõige rohkem hääli saavad, tunnustatakse valijate ja nende soovide esitamises kõige väärtulisemaks.

Partei, kellel parlamendis kõige rohkem hääli, sellel on õigus valitseda.²⁾

Nagu mängus, nii tõrjuvad ka siin tehtud tingimused kõik muud põhjendused kõrvale, ka kõlbulikkuse või teenete küsimuse. Parlamendiliiget või -rühma, kes vähemuses on ja siiski valitsust enese kätte nõuab sel põhjusel, et ta kõige kõlbulikum, peetakse mängija sarnaseks, kes ka siis raha nõuab, kui ta võitnud ei ole.

1914. aastani oli parlamendimäng Euroopas väga moes. Missuguse kirega teda igal pool mängiti! Nüüd aga ei peeta temast enam mõnda aastat lugu. Teda nimetatakse mõttetuks, rumalaks, kõlbmatuks. Teda ei taheta enam mängida. Suures osas Euroopast lähevad sagedamaks riigipöörded, võimukoondused, diktatuurid, „tõranniad“, millega protesteeritakse parlamendi-enamuse nõrkuse ja saamatuse vastu.

Kaks riigipööret läks viimastel kuudel korda: Hispaanias ja Bulgaarias, Saksamaal anti valitsusele erakorralised volitused, hiljem katsuti seal diktatuuri maksma panna. Lenin, Horthy ja Mussolini on „kooli“ loonud. Pea igal pool tõstavad pead vähemused, kes endid arvavad valitsemiseks kõlbulisemad olevat, parteide vastu, kelle ainuke teene on, et nad enamuse mängu paremini mängida oskavad. Igal pool, ka seal, kus parlamentiline kord püsib, tervitavad vaimustatud poolehoidjad mässulisi vähemusi kui mõistuse ja tahte vabastajaid lämmatava seadusepärase parteide kokkuleppe alt.

Parlamentlike korra viis on nii laialdane, et

²⁾ Proportsionaalse süsteemi juures, nagu see meil maksev, võtab iga partei oma suuruse järele valitsusest osa.

Toim. märkus.

tal sügavad juured peavad olema. Aga ons pikaldus, vastutamatus, keerulsus, ühtlusetus nüüsgused puudused, mille pärast ainult parlamentarism peab punastuma? Vene isevalitsus näiteks oli palju haigem kui Helveetsia demokraatia. Need puudused on kestmate põhjuste tulemuseks kui riigivõim. Need puudused on tekkinud tsivilisatsiooni keerulsusest, suurriikide jõu-ulatusest, nende ülesannete keerulsusest.

Ei ole õige, et ainult esituslikel riigikorral enamusemängu vead on. Ühel või teisel kujul võib seda halbust igas valitsusviisis leida. Väga õige: valitsemine peaks kõige väärtuslikumate käes olema. Aga kuidas neid ära tunda? Kes on siin otsustaja? Igalühel võib põhjust olla ennast kõige väärtulisemaks pidada. Isikute või parteide teenete hindamiseks on väga mitmesugused ja rohkearvulised mõõdupuud; iga isik või partei võib võtta selle mõõdupuu, mis tema teistest kõigest kõrgemale aitab seada. Kui parteid üht konventsionaalset mõõdupuud ainukeseks ja üldiseks ei tunnusta, siis lõpetatakse vaieldused püssipaukude abil. Jõud on viimane argument — ultima ratio.

Nagu teised valitsusviisid, nii on ka monarhia ehk ainuvalitsus seda raskust tunda saanud. Troonipärimisel ei olnud mingit ülemaat, üldiselt tunnustatud põhjendust, isegi isiklikkude teenete argumenti mitte. Sellepärast algas valitseja surma järele sagedasti kodusõda. Paljuist trooninõudjaist pidas igaiüks ennast väärtulisemaks ja kiskus veriste abinõudega trooni enese kätte. Et sellest korduvast hädaohust hoiduda, võeti viimati vanaduse põhimõtte kindlaks reegliks, mis aga võimetute isikute troonilepääsmise hädaohu tekitas.

Mis enamushalbused esituslikes riigikorras, seda on kindel reegel vanaduse eesõiguse kohta absoluutses ainuvalitsuses: abinõu võimu seaduslike kestvuse kindlustamiseks, kuigi see abinõu kõlbmatuks muutub.

Kahtlemata, ükski konventsionaalne eesõiguse mõõdupuu ei või kaua tarvitusel olla, ilma et ta vaieldavaks ei saaks, kahjulikuks ei muutuks ja reaalse kõlbulikkusega vastollu ei sa- tuks. Revolutsioone tehakse, et ühe tarvitusel olnud konventsionaalse mõõdupuu asemele, millega põhjendatult või põhjendamata rahul ei olda, üht teist paremaks peetavat tõsise väärtuse või kõlbulikkuse mõõdupuud asetada. Aga ainult mängu tingimused muutuvad: ei leita kunagi teenete mõõdupuud, mis täielik oleks, mis kunagi pettumust ei tekitaks.

Kus on siis kurja juur? Miks on esitusline kord nii mitmes riigis kõikumas? Miks talle seda ette heidetakse, mis iga valitsuskorra juures paratamata on?

Euroopa on raskete kannatuste tagajärjel tasakaalust väljas. Esitusline ehk parlamentline kord takistab parteisid kodusõda algamast. Ta loob parteide võitlusest rahuliku mängu, mida tunnustatud reeglite järele mängitakse. Selles on esituslise korra suurim teene. Aga ta ei saa oma ülesannet täita, kui kõik parteid ei taha või ei suuda mängu reeglid täita. Kui üks partei või klass ehk sotsiaalne kiht, keda partei esitab, oma au, oma varanduse või olemasolu enamusemängu läbi hädaohus näeb olevat, siis katsub ta mängu reeglid tühistada. Et esitusline kord püsida võiks, selleks on tarvis, et klassid, kihid ja parteid ainult teatud määral üksteise vaenlased oleksid. Praegusel ajal puudub aga see mõõdukus mitme maa parteide juures. Esitusline kord kannatab neil mail kolme häda-

Pirnipuu endises F. R. Kreutzwaldi maja aias,
Võrus, lauluisa oma käega istutatud.

Pärn endises F. R. Kreutzwaldi maja aias,
Võrus, lauluisa oma käega istutatud.

ohu all, need on: rahvuste võitlus, revolutsioonilised ideed või õpetused ja sõjariistus jõud, mis mõnedel parteidel tarvitada.

Esitusline kord võib kergemini püsida riikides, kus rahvusline ja keeleline ühtlus valitseb, ehk kus rahvuste vahel sarnane huvide kokkukõla leitud, nagu Helveetsias. Raske on parlamendil niisuguses riigis töötada, nagu oli endine Austria.

Palju suurem on aga hädaoht, mis varitseb parlamentlist korda ja tuleb revolutsioonilistest ideedest. Igalpool ja igalajal lõhub demokraatiat kadetus ja vaen, mis vaeste ja rikkaste vahel valitseb. On ideed ja õpetused tekkinud, mis seda kadetust ja vaenu õigustavad. On revolutsioonilised parteid tekkinud, kes need õpetused omaks võtnud. Demokraatia, rahvalitsus, ise on nende õpetuste tulemus ja demokraatia on ka nende õpetuste tagajärjel hädaoht. Ilmasõda süvendas klasside vastolusid pea kõigis Euroopa riikes. On põhjust karta, et

veel mitmes riigis revolutsioonilised parteid parlamendimängu asemel sotsiaalse revolutsiooni ette võtavad. Sotsiaalse revolutsiooni hädaohtu kartes ja arvates, et parlament seda ära ei suuda hoida, on mitmes riigis teiselt poolt diktatuur maksma pandud.

Sõjariistus jõud on mitmes riigis mõnede parteide käsitada ja nad võivad sellega parlamendile hädaohhtlikuks saada. Ehk jälle on mõnedel parteidel kerge sõjariistus jõudu moodustada ja selle abil oma eesmärgile jõuda.

Kes rahvaesituslisi kogusid selles süüdistavad, et need ainult kõnelevad, aga teovõimsad ei ole, nende väidet võib Rooma senati näitega põhjalikult ümber lükata. See kõige vanem parlament võitis maid, organiseeris, korraldas ja valitses kuni Septimus Severuseni üht kõige suuremat ilmariiki. Aga hoolimata oma energiast, millest ta haruldast näidet annud, hoolimata autoriteedist, mis tal oli, ei suutnud ta sõjariistus kallaletungimisel püsima jääda. Ei suutnud ta Mariusele, Sullale ega Caesarile vastu panna.

Niipea kui riigis sõjariistus jõud tekib, on parlament hädaohus, iseäranis kui revolutsioonilised õpetused maad võtnud ja kui valitsus küllalt ettevaatlik ei ole.

*

Kas peab siis kartma, et esitusline ehk parlamentiline kord enam jaos Euroopa mais kadumas on? Kas võib oletada, et Euroopa kahte leeri jaguneb — vabameelne ja diktatuuriline?

Selle peale vastab tulevik. Elu on väga keeruliseks muutunud, nii et üks inimene üht rahvast juhtida ei saa. Ajaloo kestes on suuri diktaatorid, õigem öelda: geniaalseid türanne olnud. Aga tol ajal oli ilm siiski väiksem ja elu lihtsam. Rooma diktaator Sulla valitses ainult praegust keskmist linna ja provintse, mis lõdvalt selle linnaga seotud olid ja mis ise endid valitsesid. See oli tühi asi võrdlemisi praeguse suurriigi ühe ministriumiga. Napoleon oma erakordse jõuga suutis mõne aasta üht osa Eu-

roopat valitseda, aga erakordsetel asjaoludel ja vana tsivilisatsiooni viimaseil päevil. Mõne aasta pärast libises tal võim käest.

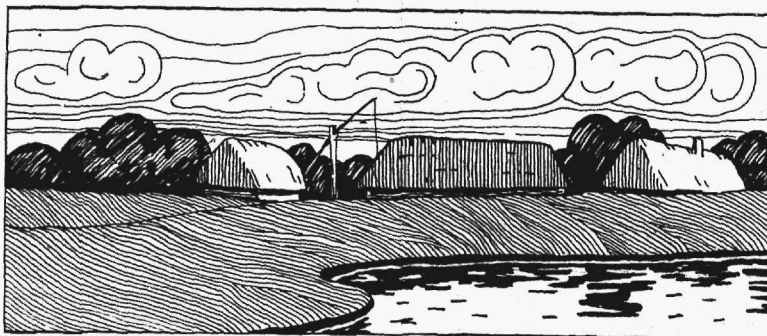
Asi oleks väga lihtne, kui võimalik oleks kõiki neid haavu parandada, mis Euroopa rahvaid nõrgestavad. Aga haigus on väga sügaval. Euroopa on haige, sest ta on liig palju sõdasid ja revolutsioone suurest Prantsuse revolutsioonist saadik läbi teinud, mis aina segadust ja viletsust on suurendanud. Ei ole enam uusi sõdasid ega revolutsioone tarvis, vaid lihtsaid ja selgeid korra ning õigluse ideesid.

Mingi valitsus ei saa püsivat korda jalule seada, kui aja vaim nii vastupidistest ideedest pillutatud on.

Kui praeguste revolutsioonide ja riigipöörete ainukeseks põhjuseks soov oleks diktatuuri näol üht valitsusviisi leida, mis ühtlane, kindel ja teovõimas oleks, siis mööduks kriiside-aeg peagi. Aga ei ole nii lihtne keerulisi haigusi arstida. Diktatuurid lõpevad vist sellega, et jälle esituslist ehk parlamentlist korda sisse seada, kui rahvas tung ärkab vabaduse järele, millega nad nii kaua mänginud. Et üht väärtust õigesti hinnata, on tarvis teda mõneks ajaks kaotada.

Aga rahvuslised ja revolutsioonilised kired, mis praegu suuremast osast Euroopast läbi käivad, ei vaiki vist nii pea.

Need riigid aga, kus stabiilne esitusline kord on, võiksid kõige selgemini oma eeskujuga näidata, kui palju see riigikord väärt on. Nemat võiksid näidata, kui libedal teel need riigid on, kes endid revolutsiooniliste ideede läbi paremale või pahemale poole lasevad kõigutada. Kui üks tööriist oma ülesannet hästi ei täida, siis tuleb järele uurida, kas viga töölise või tööriista juures on. Kui üks tööline tööriista sellepärast minema viskab, et ta sellega hästi töötada ei mõista, selle asemel, et temaga töötama õppida, siis teeb ta väga rumalasti. Ta teeb sellega enesele kahju, mitte aga tööriistale.

EESTIMAA NÕIDADE PÕLETAMINE.

M. J. EISEN.

Haridusajaloo suureks häbiplikiks tuleb pidada nõidade tagakiusamist ja põletamist. Paavsti poolt heaks kiidetud ja ta käsul alguses toime pandud, kestis kõigis Euroopa mais hirmus nõidade hävitamine 13 aastasajast peale kuni 19. aastasajani, algusel ja lõpul ometi väiksemal määral. Páris süstemaatiliselt algas nõidade tagakiusamine 1484 Sprengeri poolt avaldatud teose „Nõiavasara“ järel. 16. ja 17. aastajal tõusis nõidade põletamine Euroopas kõrgemale tipule. Ülemad ja alamad, vaimulikud ja ilmalikud uskusid, et nõiad kuradiga ühenduses olles rahvale koledat kahju teevad. Kahju eest hoidmiseks katsusid esmalt mungad, pärast ilmalikud kohtud maailma nõidadest puhastada. Enam kui selleaegsed sõjad inimesi hävitasid, põletati nõidu tuleriidal. Oletatakse, et 100.000 inimest ilma süüta sedaviisi surma saanud.

Rooma kirik, eesotsas paavstiga, on aastasadasi nõidade tegutsemist uskunud, ilmasüüta inimesi nõidadeks tembeldanud ja hävitanud. Kuidas vaatab aga evangeeliumi kirik asja peale?

Usupuhastajate seisukoht.

Huvitav on usupuhastajate, nimelt Lutheri seisukohta nõidade suhtes tähele panna. Luther ei ole nõiduse kohta iialgi pikemaid artikkelid kirjutanud, küll aga enam mööda minnes nõidust käsitanud. Ta kirjutustest selgub, et ta nõidust uskunud. Augustinuse peale toetades arvab ta, et saadan enesele küll vahel mehe ehk naisterahva kuhu võtab, et inimesi sedaviisi petta, ei usu ometi, et saadana kokkupuutumisest naisterahvaga võib lapsi sündida. (Lauakõned XXIV ja XXV). Küll aga usub Luther, et saadan lapsi võib ära vahetada. Nõidade sõitused läbi õhu peab ta niisama kui Melanchthon lolluseks. Muidu nõuab ta aga valju karistust nõianaisterahvastele, kes ligimese ihule ja varandusele kahju teevad, neid näeks ta tuleriidal. Kui korra nõiduse asjus ta arvamist küsiti, vastab ta ettevaatlikult, aga jättes oma ütlusega ometi mulje järele, et ta jutustanud saadanalepingusse usub.

Usupuhastaja Brentz Stuttgardis arvab, et vaja kõigile neile naistele, kes nõiatööd teevad, rasket karistust määrata. Ühes jutluses kõneleb ta 1564. nõidade ilmamuutmisest, väites, et neil võimust ei ole rahet, müristamist ega muid halbu asju teha, vaid et saadan neid narrib, usku-

ma pannes, nagu oleksid nad seda teinud. Kui saadan teab, et paha ilm tulemas, paneb ta nõia arvama, nagu peaks nõid seda välja manama.

Luther ja teised usupuhastajad uskusid igitahes veel nõidust, nagu ülepea nende aeg nõiduse usus oli vangistatud. Arvesse võttes, kui palju nõidu ülepea surmatud, peaksime imestledes küsima, miks ei ole Lutherit ennast nõiaaks peetud ja nõiana surma saadetud? Seda nähtust võib sellega seletada, et Lutheri eluajal nõiaprotsessid ja ülepea nõidade tagakiusamine Lutheri kitsamal kodumaal veel palju ei olnud arenenud; oleks ta Württembergis, Tirolis ehk mujal asunud, oleks ta käsi niisama käinud kui Hussil. Luther ei olegi nõia aust ilma jäänud. 1565. seletab üks piiskop kantslist, Luther võinud sellepärast rahvaste hulka eksiteele saata, et ta kuradi poeg olnud, kes kallikivide kaupmehe näol Wittenberis ühe kodaniku majasse tunginud ja kodaniku tütre eksiteele saanud. Vaene piiskop ei näi teadvat, et Luther sugugi Wittenberis ei olnud sündinud.

H. Samsoni seisukoht.

Meie maa vaimulik seisus oli 17. aastasaja algusel veel niisama nõiausu kiitkes kinni. Tähtis on selles suhtes tähele panna Riia superintendendi mag. Hermann Samsoni mõtteid nõiduse kohta, nagu need ta Riias 1626. trükitud 9 jutluses esinevad. See trükitöö kannab nime: „Neue auserlesene und Wolgegründete Hexen Predigt, Darinnen das Terminus Magiae oder Zauberey — erkläret worden und in der Thumbkirchen zu Riga öffentlich gehalten“. Meie praeguse mõisnikusoo von Samsonide esiisa on selle raamatu Rootsi kantslerile A. Oxenstiernale pühendanud. Samson kaebab raamatus, et ta kirikute katsumistel hirmust ebausku ja kaebtusi nõiduse kohta kuulnud ja see on talle põhjust annud kirjutada, et näidata, missugune pahe nõidus on.

Samson tõstab küsimuse üles, kas nõidu olemas ja jaatab kohe seda küsimust. Selleks ei võta ta mitte ainult piiblit appi, kus meile nõid Siimon silma puutub, vaid ta loeb ajalooist hulga nõidu üles, nagu Zoroaster, Kirke, Medea, aga ka mõnda paavsti, nagu Gregor VII, Silvester II, Aleksander VI, Juulius II, ka Rooma keisrid, nagu Antonius, Caracalla, Nero, Maxentius, Julianus Apostata, viimaks veel Fausti, Scotas'i ja muid. Samson arvab, et Jumal nõidust oma au ilmutamiseks sallib, sest kui Ju-

mal vihastajaid nõidu pika meelega mõnda aega kannatab, omandab ta au oma kannatuse ja püha meelega rikkuse pärast. Päästab ta nõiutud isikuid, siis austatakse ta õigust ja tõtt, tõukab ta neid aga maha ja saadab neid häbisse, kiidetakse ta jumaliku vägevust.

Samsoni usu, et nõiad võivad endid kassideks, koerteks ja huntideks moonutada kuradi abiga, sest ainult Jumalal on selleks väge. Selle asemel arvab ta kuradil jõu olevat rahet, vihma, tuult, halla ja müristamist tuua, vist ka ta sulastel nõidadel. Ta võib õhku ja vett kihvitada ja haigust saata. Samson ei usu, et nõiad tõesti luudade seljas läbi õhu ratsutavad, seal tantsivad, söövad ja joovad. Niisuguseid asju näitab neile kurat ainult unes. Küll aga usub Samson, et nõiad inimestele, loomadele ja viljale kahju teevad; niisugustele nõidadele ei taha ta armu anda. Ta seletab, et Jumal ütelnud: nõianaisi ei pea sa laskma elada. Nõid on surma teeninud, ta on Jumala ja inimese vaenlane ja kuradi seltsiline. Vanas Testamendis visati neid kividega surnuks, me aga U. Testamendis ei käi V. T. järele; me mõistame nõiad surma ja põletame neid elusalt.

Kes küll kuradi seltsilised, aga ei ole inimesi ega loomi tapnud, neid ei tule surmata, vaid manitseda oma ettevõttest loobuda ehk kui nad ei loobu, kogudusest välja tõugata. Surmamise asjus toetab Samson ennast Saksa keisri Karl V seaduse peale: „Kui keegi nõidusega kahju teeb, nuheldagu teda elust surmale; seda nuhtlust tuleb tulega korda saata. Kui aga keegi nõiub ilma kellegile kahju tegemata, nuheldagu teda asja järele“.

Niisugusel seisukohal asub Riia superintendent nõiduse asjus.

Nõidust uskus meie kodumaa evangeelise kiriku pea veel 17. aastasaja esimesel poolel, uskusid niisama kirikute esitajad, uskusid kubernerid, mõisnikud, muudest isikutest rääkimata.

Meil puuduvad selgemad teated, mil meie kodumaa Sprengeri retsepti järele hakati nõidu tuleriidal hävitama. Osa nõidade põletamise kohta ei ole mingisugust dokumenti säilinud, teise osa kohta on andmeid Eestimaa kubermangu arhiivis ja mujal olemas. Olen esimese materjaali praeguses keskarhiivis läbi vaadanud, kus seda mitmes kohas leidub, nr. 136 all aga kimp paberid pealkirja all „Hexenprocesse“. Saksa keeles on meie kodumaa nõidade kohtumõistmise üle Tallinna advokaat Riese-
mann koguteoses „Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands“, II, 4 ja Tallinna õpetaja Winkler „Baltische Monatsschrift“ 1909, V avaldanud; esimese materjaali on Kivialume raama-

tus „Eestimaa 300 aasta eest“ tarvitanud. Üksikuid lugusid nõidade põletamisest leidub veel mujalgi. Säilinud materjaalist selgub, et nõidade põletamine Eestimaal 1550. ja 1650. aasta vahel langeb. Võimalik, et veel 1684 üks nõid är: põletati, vähemalt tegi Pärnu kohus põletamise otsuse.

Eelpool tutvustan mõne iseloomuliku nõidade kohtupidamisega ja põletamisega meie kodumaal.

Kiviloo nõiad.

Kiviloo mõisas peeti 20. ja 21. juunil 1617. kohut, millest neli mõisnikku, Kose ja Jaani kiriku õpetaja ja 7 talupoega, nimelt Varne Matz, Sianne Mait, Herria Hein (Härjo Henn), Sörde Hans (Söörde), Pauia Tõnne, Rokela Laur ja Pitque (Pikk) Jakob osa võtsid.

Kohtu ees kaebas talupoeg Serme (Sörme) Hans, Kiviloo külast, et üks naine Alit ta naise ära nõidunud, nii et see pea nõiduse tagajärjel surnud. Süüalune Alit oli vangi võetud ja pidi nüüd kohtu ees vastust andma.

Kohtus tunnistab ta ennast süüdlaseks, aga kohtu järelepärimiste peale veel rohkem, nimelt, et ta 1) 10 aasta eest libahundi käinud ja palju kahju teinud, 2) et ta kahe teise nõiaga Lääne-
maal paari härgi, kaks hobust ja muid loomi murdnud ja söönud, 3) et ta Engelbrecht Mekkeni vasikaid murdnud ja 4) et ta niisuguse nõiduse vanalt mehelt Matz Lübbe (Libe? hiljemini esineb nimi Lübber) õppinud, 5) et ta seltsiliseks olnud Kiviloo küla talumehe Anti naine Ann, „Meckula-muli“ (Mäeküla), Aderkassi naine Rassi mõisast „Pieckfalli“ külast ja „Veselli (vahel Voselli) küla Jaani naine Ann.

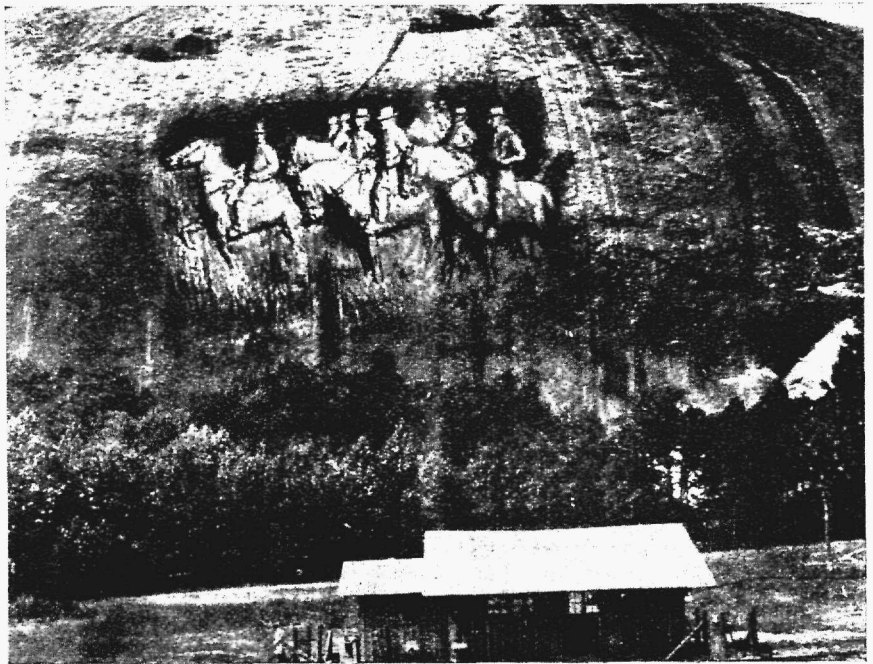
Kohus kutsub kõik need, keda nõid Alit oma seltsilisteks nimetanud, nõiduse asjus vastust andma, ja pärib, kas iga süüdlane ennast nõiaaks tunnistab ja kellelt ta nõidust õppinud. Veselli Jaani naine Ann tunnistab ennast nõiaaks, nõidust õppinud ta aga Kaika Jaani naiselt. Tunnistab veel, et ta kuradi juures üheskoos Liukkert (Liuke) Kurdiga söönud, Kaika Jaani ja ühe majamehe naine sellelt Kurdilt nõidust õppinud. Mõlemad naised salgavad seda. Nagu näha, piinatakse mõlemaid, Jaani naine võtab isegi Jumalaarmu ja salgab süüd seni kuni ta tulle visatakse.

Matz Lübbe salgab niisama oma süüdi, aga naised tunnistavad teda uuesti süüdlaseks. Kohus mõistab Mardile veeproovi, Mart jääb nagu part vee peale ujuma. Nüüd tunnistab Mart enese uue kohtu küsimise peale süüdlaseks, vist piinamise järele, sest kohtuprotokoll ütleb, et ta varsti selle peale surnud, muidugi piinamise tagajärjel. Kohus arvab aga, et k u r i v a e n l a -

Maailma „kaheksandaks imeks“

nimetatakse hiiglasuurt mälestussammast, mida Ameerika kodusõjakangelase kindral Lee auks kaljusse raiutakse. Gutsom Borgham-arkitekt või kunstnik — tuli esimesena mõttele Stonemountain'i kaljuseina (Georgia osariigis) siledaks teha, teda hõbekihiga üle võõbata ning temale siis kindral Lee pilt projekteerida, mille joonte järele mälestussammast kaljusse tuleb raiuda. Pea-raskuseks töö juures oli nimelt see, et esialgu ei suudetud küllalt tugevat projektsioonilampi leida, mis kogu pildi 900 jala kauguselt oleks suutnud kaljule heita. Kuid ameeriklaste leidlikkuse juures läks ka see korda. Projektsiooni-pildi järele, mida sellekohase aparraadi abil kogu aeg kaljuseinal p'di hoitama, joonistasid töölisel valge värviga jooned, mille järele pärast kujund kaljusse raiuti. Joonistamine pidi m'istagi ööajal sündima, kuna ju päevavalgel pildi projekteerimine võimata on. Töölised töötasid kaljutipult allalastud abelate otsa kinnitatud nahkrõngastes. Kogu töö lõpuleviimine nõuab vähemalt kümme aastat. Selle juures tarvisminevad hiiglakulud jäävad lõuna-osariikide kanda, kuna ju kindral Lee nimelt lõunariikide sõjakangelasena tuntud.

Kalju alumisele osale kavatakse selle jaoks tehtavasse õõnsusse orel asetada, muidugi kõige suurem kogu ilmas. Orelit ümber ehitatakse amfiteater, milles oleks kohta 40.000 inimese jaoks. Georgia osariigi pealinna Atlantat ühendaks kaljuga 20 inglise miili pikk ja väga lai puiestee.

KINDRAL LEE MÄLESTUSSAMMAS AMEERIKAS.

Nimetatud ausammast võivad ameeriklased õigusega maailma „kaheksandaks imeks“ nimetada, sest ta on kõige suurem kõigist mälestussambaist ilmas, nii uues kui ka vanas, kuna Egiptuse hiiglapüramiidid vaevalt Lee hobuse kappadeni ulatuksid ja samba keskmine kuju kuueteistkümne-kordse maja täiesti varjaks.

ne *) ta tapnud seks, et ta kohtule teisi nõidu üles ei annaks.

Neljanda süüaluse tunnistus läheb kaebaja süüdistusega ühte. Süüalune väidab, et ta libahundina ise oma lambaid mürdnud.

Kaika Jaani ja majamehe naine salgavad, et nad Liuke Kurdiga üheskoos kuradi juures söönud. Neid mõistetakse veeproovi tegema. Mõlemad ujuvad nagu pardid vee peal; seega süüdlased.

Sel puhul tuleb tähele panna, et üks sulane, teades enese süüta olevat, vabatahtlikult pakub ennast veeproovi tegema. Ta seltsilised seovad ta kinni ja viskavad vette. Kohe langeb ta nagu kivi põhja. Seltsilistel on tegemist, et teda jälle ellu äratada.

Kui ka kaebeluseid piinatud, ei tunnistanud nad midagi iseäralikku. Ainult Voselli küla Ann seletab, et nad nädal enne nelipühi koos käinud Jakob von Lundi külas „Pergelis“, kus nad mürdnud lambaid ja peale selle oma küla sigu.

Kui ka tõsised tunnistused puuduvad ja mõ-

ned seletused ainult piinariistade varal saadud, arvavad talukohtumõistjad ometi, et kohtualuseid nende kuritegude pärast tuleb tuleriidale saata. Selle talupoegade antud otsuse kinnitasid Saksa sugu kohtumõistjad oma jah-ga.

Varsti selle peale põletati kuus ilmasüüta isikut Kiviloo tuleriidal. (Inl. 1840. 22.)

Iseäralikuna kõlab süüaluse „Aliti“ nimi. Oletan, et see lühendus Saksa nimest Adelheid on.

Keila Merimõisa nõiad.

24. juulil 1623. peeti Keila kihelkonnas Merimõisa nõia Klati Jaagu üle kaelakohut, kus 5 sakslast ja 7 talupoega kohtunikudena esinevad ja kus neli kaebajat kaebust ette toovad, mis midagi olulist ei sisalda. Viies kaebaja, Tuulaküla mees Eerik seletab, ta läinud Kura Jaaguga seltsis Tallinnas kõrtsi õlut jooma. Jaak joonud esmalt ja annud siis kannu põhja Eerikule juua. Õlut enne joomist vaadates, märganud Eerik, et õlles uss olnud. Tekib sõnavahetus. Kahtlus langeb Jaagu peale, et ta ussi õllesse nõidunud ja seda ussi tahtnud Eeri-

*) Mõeldud on kurat.

kule sisse anda. Kogu süüdistus läheb selle peale välja, et Jaak nõid on.

Jaak salgab kohtu ees, et ta oleks kuidagi nõidunud. Kohus saatis Jaagu piinakambrisse timuka kätte piinata. Neljandama piinamise järel tunnistab Jaak, et ta ja Tammeaugu Hendriku naine Ann libahundiks käinud. Nelipühi laupäeva õhtul läinud ta põllule, puutunud seal Hendriku naise Annega kokku ja vestnud juttu, kuni see mõlemad libahundiks moonandanud. Mõlemad murdnud varsti selle peale Toomas Raudsepa hobuse ära.

Kohus kutsus varsti Hendriku naise ette ja pani ta Klati Jaaguga suu suud vastu. Jaak ütles kohe: „Ann ei või valletada; ta peab tõtt kõnelema, nagu minagi olen kõnelenud. aga ma ütlen, me mõlemad käisime libahundiks!“

Selle süüdistuse peale ei vastanud Ann midagi muud kui hüüdis: „O sinna inimese laps, o sinna Jumala lotuse! Miks sa valletad!“ Seda üteldes vaikis ta.

Jaak võeti armulauale, kus ta oma süüd tõendas.

Kohus mõistis Jaagu selle peale tuleriidale. Jaak pidi peaaegjalikult selle pärast surema, et õlles, mida ta Tallinna kõrtsis seltsimehele pakkus, väike uss leidis. Usuti kindlalt, et Jaak selle ussikesse õllesse nõidunud ega mõtelnud selle peale, et ussike juba enne õllepruulimist vees leidis.

Nüüd algab naise ülekuulamine. Paar meest kaebavad ta peale, ta ütelnud neile varemalt ähvardavaid sõnu; sellest otsustanud nad, et naine nõid on. Ann vastab, ta ähvardanud, sest et talle paha tehtud.

Pea muutus naise lugu pahemaks. Vaht oli naise õhtul kinni sidunud, hommikul leidis ta naise aga sidemeta olevat.

Veel ütles vaht, kaebealune sõnanud: „Kui mina süüta suren, peab palju teisi ka surema!“

Ann salgas ometi neid sõnu. Kohus mõistis talle piinakambris piinamist. Seal tunnistas ta, et ta 4 aastat libahundiks käinud, peale ühe hobuse ainult väikseid loomi murdnud. Hundinahk olla väljal kivi all. Kuradi poiss päästnud teda vangikojas sidemetest lahti. Viimaks tunnistas ta, et ka ta mees vahel hundina, vahel karuna joosta.

Järgmisel päeval küsib talt õpetaja, kas ta oma ütelduste kinnitamiseks võib Jumalaarmu võtta. Selle peale jahtab naine, nimetades nüüd ometi mehe süütuks; kange piina käes tunnistanud ta mehe süüdlaseks.

Viimase tunnistuse peale mõistavad Saksa ja talu kohtunikud üheskoos naise tule surma.

Tammeaugu Hindreku asi muutub vaheajal ikka kriitilisemaks. Üks naine tuleb kaebama, kurat viinud ta tütre ära ja toonud alles mõne tunni pärast tagasi. Keegi naine ütelnud temale, Tammeaugu rahvas olla nõiad. Tammeaugu Hindrek ütelnud korra kellegi mehele: „Miks sa nii tihti armulaual käid! Kui jälle lauale lähed ja armuleiba saad, võta armuleib suust ja pane kolm neljapäeva järgi mööda vana haava kännu otsa. Siis ajab leib viimasel neljapäeval enesest vahtu välja ja pea tuleb herra, kes sulle rikkust annab.“

Kuidas see kohtuasi lõppenud, selle kohta ei anna protokollid seletust. Ainult niipalju on tähendatud, Tallinna kodanik Kaspar Goldberg maksnud kaebealuse eest 100 taalrit käsiraha, et kaebealune vabaks saaks, selle tingimisega, tarbekorral jälle kohtusse ilmuda. (Kubermangu arhiiv 109.)

(Järgneb.)

**Kuidas kindral Lee mälestussam-
mast ehitatakse.**

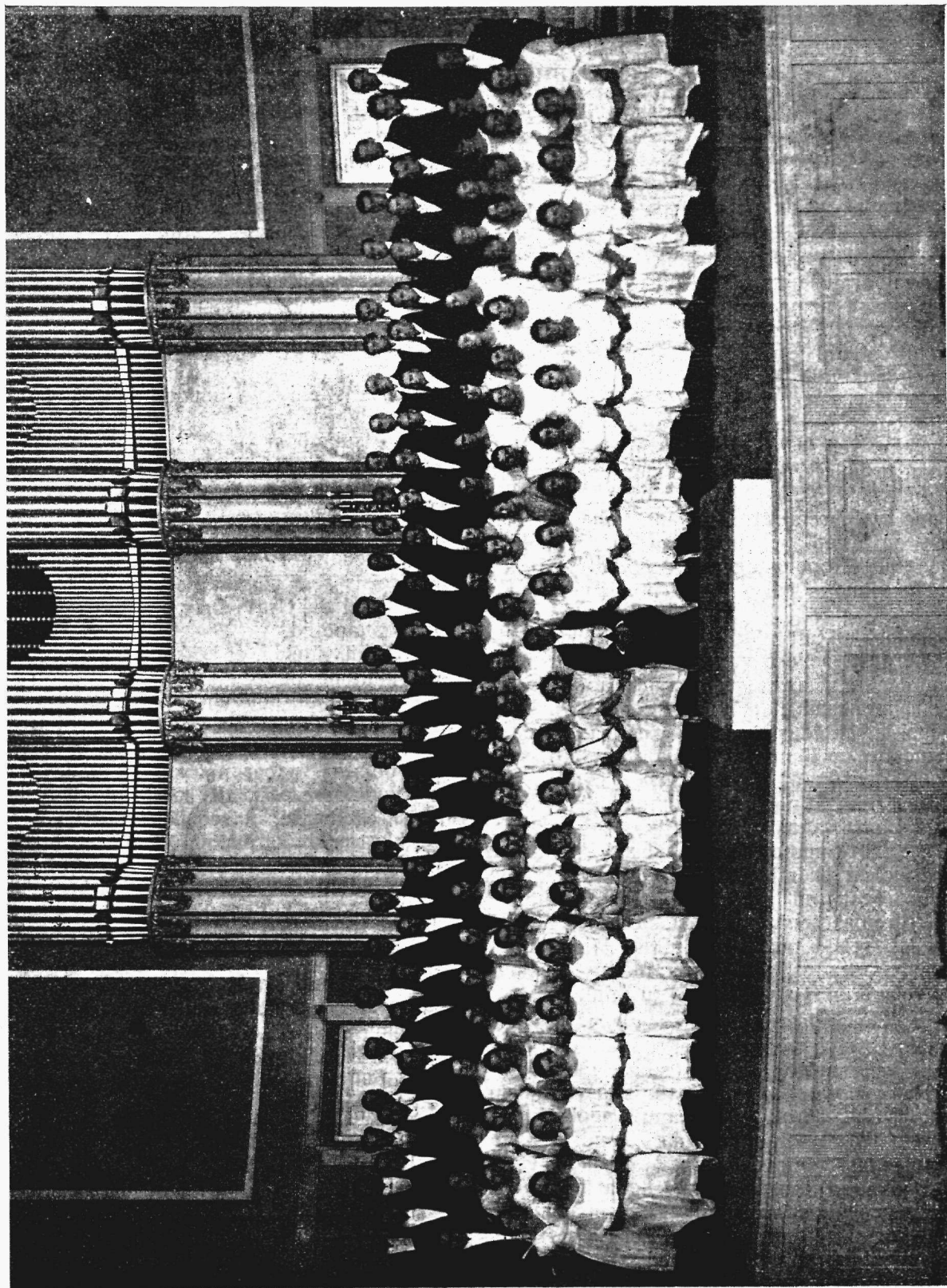

Foto Vannus.

Tartu üliõpilaste segakoor.

Juhataja Juhan Aavik (X). Andis „Estonias“ kahe nädala cest kontserdi.

Dr. GRAVENHAGI SURM

JA TEMA JUHTUMISED PÄRAST SEDA.

Norra kirjaniku SVEN ELVESTAD'i romaan. Tõlkinud J. M.

XXXIV.

Ma lasin nad reisida. Mis muud võisingi teha? Tükk aega jalutasin jaamaesisel edasitagasi, mingisuguses roidunud, pettunud meeleolus: Võis see olla tõesti kõik? Ainult tavalik, kaval armusepitsus? Võib olla, mõtlesin ma endamisi, armastas dr. Gravenhag siiski oma naist, võib olla läks ta armukadedaks, et naine oli valinud teise. Siis ei ole mängus mingit kuritegu, vaid Marcus Friis oli tõepoolest haige ja vajab arstlikku ravitsust maal, Gentoite'i üksikus suvilas. Ja et naise armuke teda ei tunneks, selleks moonutas end dr. Gravenhag, kui ta haige juure tuli, kusjuures lahkuläinud abikaasad üksteist jälle leidsid. Nüüd on nad uue pulmareisi ette võtnud, kuna Marcus Friisile on antud jooksupass ja ta sedapuhku mahajäetult Kopenhaagenit mööda eksib, et oma elu viimaks jälle lihtsa postiametnikuna veeta.

Asja põhjalikult võttes, võis ju kõiki sündmusi kergesti sellest vaatekohast valgustada. Kui on tegemist armastuse asjadega, siis mõtlevad ju inimesed alati hulga keerulisi raskusi, sepitsusi ja sekeldusi, sest nad arvavad, et nende armastus on lõpmatu tähtis ja huvitab kogu ilma. Nad usuvad, et seesuguse piiritu uudishimu eest peavad nad endid tõmbama pimeduse varju. Linna tagasi sõites pilkasin iseennast, et olin selle kommeti peale sisse kukkunud. Sellegipoolest jäi minu hinge kahtlus. Oli see sepitsus tõesti nii lapselik-lihtne? Kihutasin kõige kiiremas tempos tagasi. Mitmes kohas, ristteedel, seisis maapolitseimikud ja tähendasid üles ebaseaduslikku sõitu. Minule see muret ei teinud, sest auto polnud ju minu oma.

Kopenhaageni tagasi jõudes viisin auto ära ja asusin Bristol'i võõrastemajja, kuhu olin juba saatnud oma asjad. Võtsin suure toa aken-dega Raekojaplatsile, käsin vannis ja vahetasin riided. Vahetajal oli kell saanud pool üks ja ma läksin alla restoraani sööma. Tundsin, nagu oleksin tagasi pööranud pikalt reisilt, olgugi, et olin viibinud kõige lähemas linna ümbruses. Olin nagu millegist vabanenud, istusin sügavale tooli ja andsin tellimise ülemkelnerile, kes mind ära tundes lahkesti oli teretanud.

„Mis uudist kuulda?“ küsisin temalt.

„Kas pole kohutav,“ algas ta, „Jumal küll, mida kõik läbi ei elata!“ See oli alati tema al-

gus, ka siis, kui asi puutus päris ilmsüütu keelepeksujuttu.

„Kuidas on temakese nimi?“ küsisin seepärast, sest mõtlesin kohe endamisi, et tuleb midagi pikantset.

Ülemkelner tõmbas silmakulmud kõrgele ja jättis tellimisedeli ühe alluva, vaimu hooleks.

„Usute teie ka, et naisterahvas on mängus?“

„Ma ei teagi öieti, millest on jutt,“ ütlesin ükskõikselt.

„Kas siis teie pole kuulnud mõrtsukatööst?“ küsis ta imestades.

„Mõrtsukatööst — ei.“

„Terve linn ei räägi ju enam muust. Kuu-lake ainult, kuidas ajalehemüüjad seda täna-vail kuulutavad.“

Samal hetkel astus lokaali ajalehemüüja lõunase lehega. Põiki üle kõige esimese lehekülje seisis seal hiiglatähtedega:

„Tuntud dr. Gravenhag on täna öösel omas korteris tapetud.“

Võin küll ütelda, et kõikidest hoopidest, mis minu juhtumisrikkas elus on olnud sihitud mu närvikava pihta, pole ühtki himmsamat, kui see. Võib olla, vahtisin ma sekundi või kaks rumalalt ajalehte, mida hoidsin käte vahel. Võib olla võibeski paber natuke. Igatahes vältas see ainult silmapilk, siis laotasin lehe lahti ja viipasin kelnerile, et see läheks.

Mida ma dr. Gravenhagi tapmise üle lugesin, kõlas äärmiselt imelik. Peale kella nelja oli ta tapetud, seisis seal. Nelja ja kuue vahel. Nii siis, sel ajal kui ta istus minu autos ja sõitis Roskildesse... Ma lugesin ja lugesin... Tema vana sõber professor Hektor oli esimesena ta surnukeha järele vaadanud... tunnusmärk... Sina suur Jumal, mõtlesin ma, olin siis mina täna öösel pime? Kas ma dr. Gravenhagi ei sõidutanud? Oli see ehk Marcus Friis? Selle mõtte liikkasin aga kohe jälle enesest eemale.

Mõne minuti vältel püüdsin koondada kogu oma mõtlemisvõimet kõigele sellele, mis oli juhtunud viimaste kuude jooksul, võrdlesin üksikasju teineteisega, võtsin tegelaste kired ja iseäraldused terava arvustuse alla — ja nende kaalumiste lõputulemusena lödvenes mu peaaegu pinevus ning ma nägin äkitselt kõik täiesti selgelt.

Äikiki sain ma aru.

Ma mõtlesin kahvatu, külma, varitseva

pilguga proua Merete peale ja mõistsin, et nüüd oli minu aeg tulnud. Vahepeal oli kell saanud kaks.

XXXV.

Juulikuu lõpul leidis Robert Robertson proua Merete Berliinist. Kuidas ta seda naist ja ta kaaslast oli taga ajanud, jäägu siin lähemalt kirjeldamata, sest et see ei puuduta enam asja tõsist sisu. Robertson reisis Berliini jalamaid peale mõrtsukatööd dr. Gravenhagi korteris. Baueri kohvikus luges ta, millist kuulmatu tähelepanu oli äratanud see kuritegu Kopenhaagenis; ta luges ka proua Merete rutulisest külaskäigust Daani pealinna ja tema sellele järgnevast ärasõidust. Kaua ei suutnud ta leida proua Gravenhagi jälgi ja hakkas juba uskuma, et ta Saksamaalt tõesti on lahkunud ja teisel pool ookeani enesele kindla varjupaiga leidnud.

Robert Robertson ütleb ise, et otse mõrtsukatöö järel olevat tema seda asja läbi näinud ja oleks võinud mõistatuse lahendada, kui ta oleks oma tähelepanekuid teatanud politseile.

Muidugi küsitakse: Miks ei teinud ta seda? Ja sama küsimisega pöördusin ka mina tolle unustamata õhtul tema poole.

Selle peale vastas ta mulle, kuna ta tähendusrikkalt sõrmega oma rinnale näitas: „Sest et politsei siis muidugi kõige pealt oleks küsinud: „Kes siis teie olete, mu herra?“ Ja sellele küsimisele ei soovinud mina vastata.“

Sellega jõuame Robert Robertsoni imeliku elamisviisi juure ülepea. Pealiskaudse kirjelduse tema üle olen toonud juba alguses. Enne seda, kui ilmasõda paljastas kõlvatuse ja alatuse aimamatud kuristikud inimloomuses, ei oleks enamus võimalikuks pidanud Robert Robertsoni taolise olemasolu, nüüd aga on teada, et ei ole midagi võimatut. Kurjategija, selle sõna harilikus mõistes, ei ole ta mitte. Õudselt mõjuva avalikkusega seletab ta ise oma seisukohta järgmiselt:

„Alguses olin ma päris tavalik kurjategija. Alustasin oma eluteed sellega, et varastasin enese perekonnalt. Hiljem varastasin ka teistelt. Paaril korral olen karistatud, kuid mitte raskelt, sest et juba algusest peale tarvitasin oma teguviisi juures teaduslikku, tahaksin öelda, kunstipärast mõõdupuud. Kuulusin nende loomuste sekka, kellel võimatu liikuda kusagil mujal kui kurjategijate ilmas. Aus töö, isegi niisugune, mis teistele võib olla paistaks haruldaselt huvitavana ja vaheldusrikkana, on minule kui igav tegevuseta vedelemine. Olen sündinud kurjategija vaimuga ega saa temata

elada, otsekuu morfiumi tarvitaja ei saa läbi ilma teatud erutuseta.

Aga sama kui morfiumi tarvitaja on alatasa sunnitud suurendama sissevõetava aine hulka, nii kõrgendan ka mina süü naudingut, kuna ma kuriteo väärtuse kasvatan kahekordseks. Sel viisil saavutan ma kolmekordse mõju: ma muudan kuriteo iseenele naudingurikkaks ja ebariilikuks, ma tarvitan juhusst arendada oma rüütlimeelseid loomuandeid ja lõppeks võidan ma seeläbi võrdlemisi kindla julgeoleku politsei tagaajamiste eest.

Lühidalt kokkuvõetult võiks öelda, et olen parasit tõelisel kuriteol. Oma võrdlemisi lühikese eluea kestel olen läbi teinud kõik kuritegude astmed. Kord võtsin osa terve maja riisumisest Madridis. Kui jutustaksin teile, kuidas sain korda Amsterdamis parun Hohenburgi hõbeasjade kogu kõrvaletoiemetamisega, te võiksite imestada. Keegi ei ole elegantsemaid kalliskivivargusi välja mõelnud kui mina. Esimest liiki toimepandud kalliskivivargus on tuleproov sündinud kurjategijale. Ent minu edasipüüdmine ulatas kõrgemale ja üksvahe võtsin ma ette kardetavaid manöövrid tähtsate riigipaberitega. Need vargused, või õigem öeldud, ostud ja müügid tõid mulle sisse hulga raha, ja peaaegu oleksid nad toonud mulle isegi hiilgavalt tasutud diplomaatlise agendi koha ühe suurema riigi teenistuses. Aga paljas mõte, et võiksin sattuda auväärse, kodanliku seisukorra surve alla, peletas mind eemale. Vaheajal olin leidnud oma uuele tegevusele aate, mis ikka rohkem ja rohkem täidab mind rahuldusega, seda enam, et ta seab mulle siin elus teatud ülesande.

Selle järele kui olin mõne aasta Euroopat mööda ümber reisinud, tundsin paremini kui ükski politseiametnik rahvusvahelist kurjategijate kogu. Õigupoolest ei ole rahvusvahelist laadi kurjategijaid palju — võib olla mõni sada —, ja see pani mind imestama, et sattusin ikka jälle samadele nägudele. Kui ma nägin, kuidas kaks, kes üheskoos töötavad, salajaseid märke vahetasid või kohtamispaika määrasid, või võtsid ilme, nagu ei tunnekski nad üksteist, siis võisid kavatsetud tegu peaaegu kindlasti ette näha. Ja kui oli tükk korda läinud, tundsin suurt lõbu politsei pingutusest; ma oleksin võinud kurjategijat pikema jututa üles anda.

Selle läbi sattusin hea mõtte peale. Raske ülesanne see ei ole, kui kellelgi on rikkalikke kogemusi ja kindel ülesastumine. Õieti seisab minu tegevus selles, et lasen teisi enese eest töötada ja pistan siis suure osa saadud tulust oma tasku. Kas ei tugene õieti sellel põhimõttel kogu praegusaja riigikord? Näiteks: Tea-

tud märkidest minu tuttavate ringkonnas järeldan ma, et ettevalmistusel on pangavargus. Ahaa, mina haistan suurt kõmulugu. Et kogu see asi läheks libedamini, aitan ma salajas võib olla vähe tagant, ilma et näitaks ennast oma töölistele. Siis pannakse ettevõtte toime. Kuritegu on haruldaselt hästi ette valmistatud. Politsei on tumm ja nõutu. Kurjategijad liiguvad täiesti vabalt, teadmises, et midagi ei või neile juhtuda. Kui nad laiali valguvad, mis tihti sünnib, pean ma eestvedajat silmas. Reisib tema, reisin mina kaasa. Ja kui arvan olevat tulnud paraja aja, löön pihta. Kord juhtus see ühel vaheajal Berliini ooperis. Lasin kutsuda välja elegantse, nõndanimetatud Poola krahvi tema looshist, kus ta ilusate naiste keskel oli istunud, ja ütlesin temale: „Minu herra, siin ei või meid keegi kuulda. Siin näete minu käes arvestust. Viimasel vargusel Magdeburi pangas oli teie osa 60.000 marka suur. Sellest langeb 30.000 minule. Tean, et see summa on teil kaasas. Kas me ei lepiks kokku kohe üsna vaiksel?“

XXXVI.

Teine kord tabasin oma meest Ostende mängusaalis. Istusin ta kõrval ruletilaua ääres. „Minu herra,“ ütlesin temale, „ärge enam mängige, te kaotate.“ — „Mis on teil sellega muret?“ küsis ta ja vahitis mind monoklist. „Sest et kaotate minu raha,“ vastasin. „Näete toda halli habemega isandat seal samba kõrval? See on erariides politseinik. Ta oleks üliõnnelik, kui lähaksin tema juure ja ütleksin, et osa Jupin'i juurest varastatud kalliskividest, väikeses punasest safiannahast karbikeses, võiks ta leida teie pahemast rinnataskust. Tean, et olete nad müünud 20.000 frangi eest vanale juudile Charleroi's. See summa kuulub mulle, mängite veel korra, lähen otsemat teed ametniku juure ja räägin temale sellest huvitavast loost.“ — „Mis te minust tahate?“ küsis mees kahvatades. „Tahaksin teiega silmapilgu kõneleda nelja silma all,“ vastasin mina, ja meie tõusime mõlemad lauast.

Siin on teile minu töötamisviis. Võin küll ütelda, et aja jooksul muutusin ma kaunis kardetavaks ja mitte vähem vihatavaks. Teatud asjaoludel pole mu elu pennigi väärt. Aga ka asja sel küljel on oma võlvus, mida naudin. Ilma selle pinevuseeta oleks elu mulle kannatamatu.

See on ühtlasi põhjuseks, miks ma oma kaasteadmist Gravenhagi-asjas ei võinud jätta Kopenhaageni politsei kasutada. Ma oleksin iseenesele valgust varjanud, sest töötan ju oma kasuks. Nagu jahikoer, kes haistab saaki,

olin juba ammu aivanud, et siin kuritegu seipseti. Ainult kuriteo liik, see üllatas mind hetkeks. Pidasin omad teadmised enesele ja reisisin Berliini tegelasi otsima ning palka nõudma. Siin on kogu see saladus ilma kurnistavate kõnekäänudeta.

Otsisin proua Meretet, sest tema oli kõige kergemini leitav. Ometi vältas see tähelepanuväärt kaua, enne kui leidsin ta jäljed. Viimaks, peale selle, kui olin tükk aega reisinud linnast linna, leidsin tema Berliinis, ühest meist elegant klubidest, kus peale keskööd võtab maad mingisugune müstiline tegevus. Klubi nimetati kitsamas ringkonnas lihtsalt „Circolo'ks“. See oli salajane mänguklubi. Reisid ja osalt kulkad ettevõtte proua Merete leidmiseks, ühtlasi aga ka mu enese vajaduste katteks, olid minu rahatasku üsna õhukeseks teinud. Sellepärast oli viimane aeg, et leidsin proua Merete Martin-Lutheri tänava „Circolo'st“, kus ma samal ajal võisin katsuda mänguga veidi raha teenida. Tuttavate kaudu teadsin, et seal kõrgelt mängiti.

Selle järele, kui proua Merete mõni aeg oli valenime all ümber reisinud, esines ta peale Berliini tagasitulekut jälle oma õige, s. t. Gravenhagi nime all, siis kui ta asus elama oma korterisse Bozeni tänaval. Ilus, elegant ja rikka kuulsusega, oli ta õige pea sesse ringi vastu võetud. Siin kohtas üks rüütel teist ja daamidega ümberkäimises ei sallitud muud tooni, kui ainult kõige korrektimat. Seda ringi võiks nimetada plombeeritud Monte Carlo'ks. Kõik oli seal stiilne, kuid nagu tõelikus Monte Carlo's, nii ka siin, tuli muidugi leppida sellega, et mõni petis seisis vürstiga kõrvuti, ja et kokott istus Bridge-laua ääres mõne Gotha aadeli-albumis särava, veidi eluväsinu ja võib olla veidi kõmunäljase Leedu krahviproua vastasmängijana.

Seal võtsin ma ühel õhtul — päris juhtumisi, seda vannon — osa mängust, kus ka proua Merete kaasa mängis. Ta oli, nagu ma oodanud, nähtavasti vähemagi huvita ümbruse vastu, aga ainult nähtavasti, sest ühtlasi vaatles ta kõiki tähelepanelikult pilkav-väsinud pilguga poolkinniseist silmist. Võib olla oli ta varju võrra veelgi kahvatam, kui viimati Kopenhaagenis. Tema rüütlik oli sedapuhku noor ohvitser, kellega ta selle tõttu äärmise ükskõiksusega ümber käis. Selle vastu panin tähele, et mäng huvitas teda sügavalt ja ehtsalt. Kuna ohvitser ta ümber tiirles ja tuliselt kannuseid kõlistas, oli teda neelanud ainuüksi mäng.

Kordan, et mul oli parajasti rahapuudus. Ent minutaoline inimene ei või jääda pikapeale

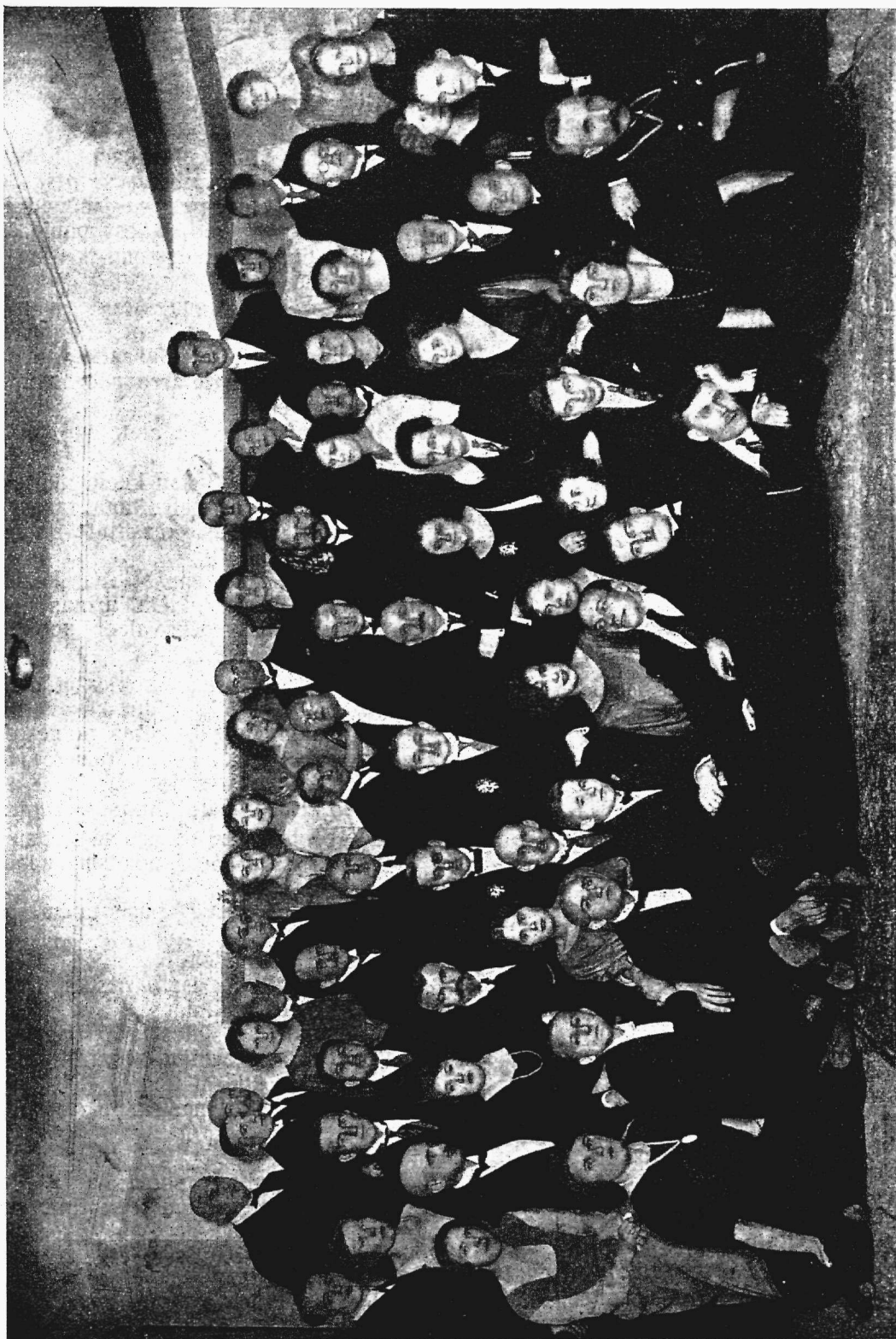

Foto Vannas

Töö- ja hoolekandeministeeriumi pidulik koosviibimine 5. aastapäeva puhul 17. nov. s. a.
Keskul töö- ja hoolekandeminister O. Amberg (1).

rahata — see on puudus, mida tuleb kõrvaldada. Nagu öeldud, me mängisime kõrgelt, ja mina võitsin, ja tema istus minu kõrval. Äkki

teeb ta liigutuse, mis sunnib mind teatud asja tema poole sosistama, kuidu poleks ma seisukorda päästa võinud. Ta pani nimelt kaardid

maha, ja tema südametuse, aga sätendavas pilgus loen ma, et ta silmapilk on valmis ütleva: Ma olen tähele pannud, et minu kõrval istuv herra mängib valesti!

Ta aga ei jõudnud nii kaugele, sest panin ruttu käe tema oma peale ja sosistasin:

„Proua Merete, ma nägin täna teie tapetud meest.“

XXXVII.

Enamasti valmistan ma sarnast kõmu enese lõbuks, minule teeb nalja oma ohvrit hirmust nõrkemas näha, tema jahmatus nõrises mul meeldivalt üle selja. Sarnasel puhul tegutsen mina niisuguse välgukiire, enesekaitsest tingitud vaimujuhatuse mõjul. Ainult sel viisil võisin teda araks teha, lähemal silmapilgul oleks tema sõnad mind seltskonna ees paljastanud. Ja ta lasi ennast araks teha.

Esimest korda imetlesin proua Meretet tingimusteta. Ta avaldas külma verd, nagu ma seda üheltki naiselt iial ei oleks oodanud. Ta pööris minu poole omad kaunid silmad, need talvkülmad tähtsilmad. Võisin lugeda tema pilgus, nagu lahtises raamatus. Ta oli märguandest, mitte liig rutata, kohe aru saanud. Sõnad, mis seisid tal juba keelel, tardusid. Selle järele avaldasid tema silmad rahutut küsimist: Kes ta on ja mis ta teab? Arvasin mõistvat, et ta mind ära tundis. Kerkis ta mälestuste sügavustest vast esile pangioni lõunalaud, kui tema pilk vahest täiesti huvitusega oli libisenud üle minu näo? Või tuli tal meele Gentofte'i aiast pikajuukseline kunstnik maalikastiga üle õla? Vahepeal lugesin mina oma raha. Olin palju võitnud. Seal ütles tema:

„See on teist näotu nali, mu herra. Miks tuletate mulle meele nii toorelt toda kurba lugu?“

Ta tahab aega võita, mõtlesin, sellepärast tungib ta peale.

„Mäletate mind?“ küsisin.

„Ma ei tea.“

„Kopenhaageni pangionist.“

„Nüüd tuleb meele.“

„Ka hiljem oleme kokku puutunud.“

„Kus siis?“

„Pärnamõisa suvila aias.“

Jälle langes mulle osaks külm uuriv pilk. Äkki lükkas ta mängumargid eemale ja ütles selgesti tuntava ärevuse varjundiga hääles:

„Mäng tüütab mind.“

„Ka mind,“ vastasin.

Teised laua ääres olid niivõrd mängu süvenenud, et ei pannud meid tähelegi.

„Ja siiski,“ ütlesin mina, „on teil selleks mänguks enam annet kui teiseks.“

„Milliseks?“

„Klaverimänguks,“ vastasin, „Irmelin Rose“, taevane halastus!“

Ta vaatas kärmesti tagasi. Läbi tubade-rea võis näha üsna viimases otsas väikest, elegant piljardi salongi, kus mõned mängijad parajasti piljardikepid käest panid. Kaugelt kostis sumbutatud tantsumuusik ja rõõmsad hääled.

Korraga ütles proua Merete minule Saksa keeles:

„Armas sõber, teie lubasite mulle vastutatu, tookord d'Angleterre võõrastemajas, kas te ei mäleta enam?“

„Jah, tösi iküll, teie olete väljapaistev piljardimängija.“

Miks räägib ta Saksa keeli, mõtlesin endamisi. Seal kuulsin selja taga tasast kahinat, see oli ohvitser, kes kärsitult ootas. Ahah, sellepärast.

„Pea katsuma ennast natuke liigutada,“ ütles proua Merete. „Oh, armas herra kapten,“ pöördus ta oma kavaleeri poole, „teatage meid üheks piljardipartiiks.“

Ohvitser lõi kannad kokku ja naeris veidi sunnitud. „Nagu teie heldus käsevad,“ ütles ta ja seadis sammud piljarditoa poole, et piljardi meile kinni panna. Proua Merete vaatas ilusale, saledale ohvitserile järele, kes kiiresti kaugenes. Selle peale silmitses ta mind.

„Olete ohvitser?“ küsis ta kärmesti.

Mina naersin. Sest mõistsin ta mõttekäiku.

„Ei,“ vastasin.

„Mis te siis olete?“ küsis ta uuesti ja väga kärsitult.

Näitasin kaartidele.

„Seda nägite ju ise,“ vastasin, samal ajal temale käevart pakkudes.

„Võltsmängija,“ ütles ta ärritatult, „jah, ma nägin seda. Viige mind piljardituppa.“

Teel sinna ütlesin temale.

„Teie näeksite meelsamini, et oleksin ohvitser, eks ole?“

„Miks?“

Näitasin ohvitseri poole:

„Et selle abiga mind teise ilma saata.“

„Jah,“ ütles ta.

„Kuid ühtki ohvitseri ei saa teie iial nii kaugele, et ta võltsmängijaga kahevõitlusele läheks.“

Algasime piljardimängu. Kui ohvitser kuulis, et meie Skandinaavia keeles kõnelesime ja proua Merete temast sugugi välja ei teinud, läks ta eemale. Kõrvaltoas rääkis ta mõnede herradega, ent pidas meid kogu aeg läbi klaas-

uste silmas. Vaene poiss oli armukade. Monokel langes tal ühtelugu silmast.

Proua Merete mängis üllatavalt hästi, elegantset, peaaegu hääletult, nii, nagu mängitakse pilljardit suurtel võidumängudel Pariisis. Oli, nagu ei tõukaks kuulid koguni mitte kokku, vaid otsekui langeksid nad muusika helinal üksteise vastu ja jookseksid siis, kui nägema-tuist näitidest juhitud, rohelisel kalevil laiali.

„Teie mängite täna väljapaistvalt hästi, proua Merete,“ ütlesin temale, „olete vast ehk vaheajal harjutanud? Tookord oli teil igav, ja kui teie igavust tunnete, siis olete kardetav.“

Ta mängis vastamata edasi. Nüüd oli tal

väga keeruline tõuge teha, mis nõudis suurt osavust ja järeelkaalumist.

„Usute tõesti, et saate hakkama selle tõukega?“ küsisin.

Ta noogutas pead ja sihtis. Küll oli tal aga ilus ja valge käsi.

„Veian kihla, et te pihta ei satu,“ ütlesin.

Selle järele kummardusin tema poole alla ja sosistasin:

„Mõrtsukas!“

Tema sõrmed ei tuksatanud. Ta tõukas ja tabas kuuli.

(Järgneb.)

MILLAL MEIE SUREME?

Dr. G. WALFF'i järele.

Mõne aja eest äratasid kogu kultuurilmas tähelepanu Viini füsioloogi Eugen Steinachi noorendamiskatsed. Kas on tõesti võimalik säärane bioloogiline ime? Ka praegugi, mil möödunud juba esimene vaimustus- või ka pettumustorm, ei ole võimalik sellele küsimusele täpselt vastust leida. Vahepeal on teadusilm koondunud kahte vaenulikku leeri, millest üks seda kindlasti jaatab, teine aga väga skeptiliselt äraootaval seisukohal asub. Kuidas ka lahendub see Steinachi poolt esile toodud probleem, noorendada sugunäärmete uuesti elustamise läbi, probleem, mis juba 1889. a. viis Prantsuse füsioloogi Brown Sequardi umbes samasuguste mõtete juure. — Steinachi teeneid selle eksperimentaalse bioloogia alal ei saa keegi maha salata. Need jäävad püsima teaduses, kuigi praktiliselt oodatud tagajärgi ei saavutada. Olgu ainult meeletuletatud mere-sigade soo muutus teise soo sugunäärmete külgepookimise läbi — katse, mis Steinachil ammugi õnnestus.

Vaidluskirjas „Isiku elu pikendamisest ja noorendamisest“ võttis hiljuti lühidalt kokku üks Steinachi kaastööline Paul Kammerer ta uurimuste tulemused. Ta kaitseb neid mitmesuguste ebaõigete käsitamiseviiside vastu, süüdistades iseäranis sensatsioonilist kirjandust, mis teatava aja selle probleemiga väga pealiskaudselt viisil tegutses. Selles kirjatöös valitseb teaduslik tõsidus, mida võib juba eeldada sarnase bioloogi kohta, nagu on seda Paul Kammerer. Ta ei valgusta siin tervet elu pikendamise- ja noorendamisprobleemi mitte ainult bioloogilisest seisukohast, vaid igakülgselt.

Puudutasime vähe Steinachi tegevust, sest

et see on avanud uue vaatepunkti orgaanilise elu suremise kohta.

Nüüd vaatame surnud bioloogi Elias Metshnikovi mõne aasta eest avaldatud uurimusi inimeste ja loomade elu kestvuse kohta. Orgaanilise elu surma küsimus jääb vaielusaineks paljude loodusteaduse alal esile kerkivate küsimuste ja mõistatuste hulgas, mis praegusajani vastust ega lahendust pole leidnud.

Algusest peale on usk ja filosoofia tegutsenud elu tekkimise suure küsimusega saladuslikult, nagu see küsimus ise. Alles hiljuti, üheksateistkümmenda aastaja teisel poolel, pööras loodusteadus sellele küsimusele tõsisemat tähelepanu ja hakkas püüdma teda lahendada abinõudega, mida pakub katseline uurimistöö.

Kas tuleb üldse ette loomulikku surma elavate olevuste juures ja missugused on loomuliku surma põhjused? Sarnase küsimuse esitamine kõlab peaaegu paradoksaalselt: igati teab ju, et inimese maapealne elutee lõpeb harilikudes tingimustes seitsme- kuni kaheksakümne aasta järele, mis aga sellele järgneb, jääb teaduse eest varjule. Tõepoolest ei ole loodusuurija ülesanne seletada, mis sünnib pärast surma elava olevuse vaimlise olemusega, vaid ta püüab teaduse abil selgusele jõuda, mis põhjusel harilikudel juhustel elav olevus surma saagiks langeb. Võib ju vastata: „See on väga lihtne, mõnesuguse haiguse tagajärjel ei ole ta enam eluvõimeline.“ See vastus ei selgita aga meile loomuliku surma põhjusi. Olevus, kes surnud mingisugusesse haigusse, ei ole lihtsalt suutnud vastu panna füüsiliste, keemiliste ehk parasiitlike haigus-kihvite kahjulikkudele mõjudele. Kui inimene hävineb päi-

kesepiste, koolera ehk tüüfuse läbi, siis ei ole see selles mõttes mitte loomulik surm, vaid siin on mõõduandvad väljastpoolt tema kehha tunginud kahjulikud mõjud, suuremalt jaolt pisielukate tegevus. Mispärast sureb aga inimene, keda pole puutunud sarnased elu hävitavad pisielukad, mispärast ei jää ta ellu, kuigi teda ei ähvarda sarnased haiguse põhjused? On tuntud tõsiasi, et inimene, kui tema surma põhjuseks pole mõni äkiline haigus, lõpuks sureb vanadusnõrkusse. On aga selge, et sõna „vanadusnõrkus“ väga vähe ütleb, ja et selle sõna taha sarnasel puhul tahetakse peita oskamatus surma põhjuse leidmises.

Elias Metshnikov juurdles palju loomuliku surma põhjuste kallal ja seadis üles vaimurikka teooria, mis seletab loodusteaduse seisukohalt, mispärast isesuguste loomade elukestvus ühesugune pole. On ometi tuntud tõsiasi, et hobune sureb 25 ja 30 aasta vahel — muidugi ainult sel juhtumisel, kui varajasemaks surmaks pole põhjust annud mingisugused erakordsed asjaolud ja haigused — koerad surevad peaaegu alati 15 ja 20 aasta vahel, inimene 70 ja 90 aasta vahel, elevant umbes samasuguses vanaduses jne. Igatahes ei ole kõikide loomaliikide eluead ühepikkused. Imetajate klassis küünivad kõrgema vanaduseni ainult mõned liigid, nagu inimene, elevant ja mõned inimesetaolised ahvid, kuna suuremal hulgal imetajate klassi kuuluvatest loomadest, iseäranis mäletsejatel ja taimesööjatel, on võrdlemisi lühike eluiga. Selle vastu elavad läbistilku palju kauem alamad selgroolised, nimelt kalad, roomajad (kilpkonnad, krokodillid) ja linnud. Havid ja karpkalad elavat 100—150-aastaseks ja veel vanemaks. Loomaaedades kasvatatud roomajate eluea kohta on täpsemaid andmeid. Sellekohaste tähelepanekute järele on Londoni loomaaedades ette tulnud 150-aastaseid kilpkonni. Ka lindudest elavad mõned liigid õige kaua, võrreldes imetajatega. Paljuil juhtumisel on ette tulnud, et papagoid väga vanaks on elanud; samuti vanaks võivad saada ka luigid ja haned, kui nad loomulikku surma surevad. Peale selle on kindlaks tehtud, et Schönbrunni lossi loomaaias elas üks raisakull 118-aastaseks ja üks kotkas 104-aastaseks. Samuti said paljud teised linnud seal väga vanaks.

Et selgitada seda nähtust, miks üksikutel loomaklassidel mitmesuguse kestvusega eluead, selleks seadis Metshnikov juba aastate eest üles teooria organismi autointoksikatsioonist ja autoinfektsioonist, mis toimub soolikapisielukate läbi (organismi enese mürgitus, mis toimub soolikas). Seda arutab ta põhjalikult oma loodusteadlis-filosoofilistes töedes. „Bei-

träge zu einer optimistischen Weltauffassung“ ja „Studien über die Natur des Menschen“. Metshnikov teeb kindlaks, et kõikide selgrooliste klasside hulgast imetajatel suuremas enamus on lühem eluiga. Neil on aga pikem ja rohkem arenenud jämesoolikas. Metshnikov tõendab, et lühem eluiga on tingitud seedimiskaanali anatoomilis-füsioloogilisest muutumisest. On kindlasti tõestatud, et jämesoolikas ei etenda peaaegu mingisugust osa seedimisprotsessis, vaid et mehaaniliselt ja keemiliselt peenendatud toiduained verre edasi antakse juba soolikate kaanali esimeses osas, nimelt kaheistkümmesõorme-soolikas ja peensoolikas.

Metshnikovi arvamise järele on jämesoolikas imetajate juures peaaesjalikult seedimatajäänud toidujätiste hoiukoht. Imetajatel on jämesoolikas nii suureks arenenud sellepärast, et ta võimaldab neile organismist suurema hulga toidujätiste kogumise ja hoidmise tihedase väljaheitmise eest. Lindudel pole vajadust sarnase suure jämesoolika järele, sest neid ei takista lennu juures toidujätiste väljaheitmine, nii et nad igal ajal kergesti oma jämesoolika võivad tühjendada.

Oma teooria tõestuseks esitab Metshnikov selle tähtsa fakti, et jämesoolikas on iga suguste pisielukate kogumiskoht. Need pisielukad eristavad mitmesuguseid mürke (toksiine), mis organismi peale halvasti mõjuvad. On selge, et soolikapisielukad leiavad paremaid arenemisvõimalusi imetajate loomade seedimisjätistes, sest et imetajad, nagu eelpool nägime, mitmesugustel põhjustel oma väljaheiteid kaua soolikas hoiavad, kuna linnud end sellest tihemini vabastavad.

Metshnikovil läks ka tõesti korda kindlaks teha, et imetajail leidub soolikapisielukaid suurel arvul, kuna lindude seedimiskaanal neist peaaegu täiesti puhas on. Sellest oleneb ka nähtus, et kinnisesse ruumi asetatud lahtilõigatud kodujänese surnukeha palju kangeamat mädanemishaisu laiali laotab kui samasuguses seisukorras oleva rongka ehk papagoi surnukeha. Selles, et viimaste soolikais ka eluajal mädanemise edendajad pisielukad puuduvad ehk väga väikesel määral esinevad, näeb Metshnikov nende pikema eluea põhjust. Rongka ja papagoide eluea kestvust võib mõõta saja aastaga, kodujänese oma aga vaevalt ühe kümnendiku osaga sellest.

Seda vaadet kinnitab veel asjaolu, et kauem elavad need imetajad, nagu näiteks nahkhiired, kes omavad enam-vähem lindude-sarnase eluviisi ja vähem arenenud jämesoolika, milles väike arv pisielukaid leidub. Selle vastu ei

Saksa parempoolsete unistused, nagu nad seda ise pildil kujutavad.

See pilt on ühe Saksamaalt saadetud lendlehe järele valmistatud. Keskel ratsa võidukat Saksamaad sümboliseeriv naine, kelle kohal Bismarcki vaim lehvib. Hobuse ees vabastatud Ruhr. Pahemal pool Prantsuse peaminister Poincaré, kelle kõrval surm vikatiga. Poincaré seljataga kokkuvarisev Versailles, mis tähendab Versailles'i rahulepingu tühistamist. Ees käpakile löödud prantslane, kellele Vene sõdur püssitikuga tagant torkab. Selle taga veel Vene sõdurid. Paremal pool taga Moskva Kreml ja selle kõrval Kölni doom. Nii unistatakse Saksamaal venelaste abil prantslasi lüüa.

ela jooksjad linnud kaugeltki teiste lindude vanuseks (jaanalinnud, kaasuar), kellel enam-vähem kindlal maal elavate imetajate sarnane eluviis ja tugev jämesoolikas rohketes pisielukatega.

Need erandid kahte suure selgrooliste klassi kuuluvate loomade hulgas toetavad turtavalt Metshnikovi hüpoteesi. Selle hüpoteesi

abil ei saa siiski seletada kõiki nähtusi, kõige pealt seda, miks imetajate hulka kuuluva inimese eluiga on pikem suuremast hulgast samasse klassi kuuluvaist loomadest, vaatamata selle peale, et inimene omab suure jämesoolika. Siin peavad olema veel mingisugused tundmatud põhjused, mille saladustesse seni veel pole jõutud tungida.

R. L.

LORD NELSONI VIIMANE ARMASTUS.

SCHUMACHERI AJALOOLINE ROMAAN.

Tõlkinud E. J.

Kolmaskümmes kaheksas peatükk.

Kaks pikka igatsevat aastat lahus...

20. mail 1803. aastal oli Nelson 'Victory'ga Vahemerre sõitnud, 18. augustil 1805 tuli ta Inglismaale tagasi.

Mõne päeva pärast oli ta Merton-Place'is. Emma ja Horatia juures, nende lähedal, keda ta armastas.

Ta oli väsinud. Varsti sai ta nelikümmend seitse aastat vanaks. Oli kolmkümmend viis peaaegu vahetpidamata merel veetnud, võõral maal. Kas ei olnud sellest küll? Kas polnud ta küllalt kuulsust saavutanud, isamaad küllalt teeninud?

Rahu igatses ta, vaikset, lahinguta elu omaste keskel. Unistas päevast, mil ta oma kallima täiesti omaks võib nimetada, temale ja oma lapsele ilma ees oma nime anda...

Kuid 2. septembril... Veel ei olnud päike õieti tõusnud, kui kapten Blackwood Merton-Place'i tuli. Admiraliteet oli tema saatnud. Tähtsad teated olid kohale jõudnud.

Juba ammu töötas Napoleon ettevalmistuste kallal suure maaväega üle kaanali purjetada. Boulogne'i sõjalaagris seisis kolmkümmend tuhat kõige paremini õpetatud meest, valmis iga silmapilk laevale minema; sadamates seisis tuhanded laevad, iga seltsi, ja ootasid vaid käsku, et sõjaväge Inglismaale viia. Kuid puudus suur laevastik, kes ülesõitu inglaste pealetungimise eest oleks kaitsnud.

Säärast laevastikku püüdsid moodustada Prantsuse ning Hispaania laevad Villeneuve'i ja Gravina juhatusel, kes veel paari väiksema laevastikuga olid ühinenud ja Cadix'ist otse kaanali meelitsesid tungida. Küll oli Napoleon Villeneuve'i hirmsa pikalsuse üle meelt heites oma peaarimeega austerlaste vastu Macki juhatusel Rheini poole teele asunud. Aga kes ei tunnud Prantsuse keisri kiiret otsusvõimet? Seda hävitavat jõudu, millega ta oma otsusi täide saatis? Samal silmapilgul, mil Villeneuve'i laevad Boulogne'i jõuavad, oleks Napoleon kõigi takistustele kiuste jälle sõjalaagris, asuks uue sõjaväe etteotsa, kes teise Wilhelm Vöitjana sõjas kogenud sõdurite salkadega kaitsetu Inglismaa üle ujutaks, ta oma võimu alla painutaks, tõlmu sõtkuks.

Ainult üks pääsmine oli võimalik. Villeneuve'i laevastik ei tohtinud Boulogne'i jõuda, pidi varem hävitatama.

Kes aga võis seda hiiglategu korda saata? Kelles oli ühinenud väsimatu töövõime, kannatus, julgus, kohusetruudus, vahvus ning sündinud lahingujuhataja and?

Suur William Pitt oli ise selle haruldase mehe nime nimetanud. Saint-Vincenti, Abukiri, Koppenhaageni võitja nime...

Särasilmil oli Emma pealt kuulunud. Ta veri oli mässule tõusnud. Uhkusega täitus ta Nelsoni pärast selle võidu puhul, mida talle see tund toonud.

Ja nüüd saatsid nad ise tema juure, pakkusid temale ülemjuhatus, palusid härdalt isamaad päästa. Samad uhked lordid, kes kord tõusikule õlgu kehitanud, santi töövõimetuks nimetanud...

Kuid Nelsoni silmates kohkus Emma. Tema küürus kogu, laihtunud liikmed, tema kahvatu, sissevajunud nägu, ainsa silma radu nägemisvõime — kõik näitas talle lahingute hävitavaid tagajärgi, mida ta äsja läbi teinud; seda kestvat haigust, mis tema üdi kurnas.

Kui ta nüüd läheks ja uuesti närve vapustavatele tormi ning lahingute ärritustele anduks...

Näis, nagu oleks tema hirm ka Nelsonisse siirdunud. Uurivalt vaatas ta Emmale otsa. Püüdis naeratada, tundes tema pilku enda peal.

Kuid see ei sobinud.

Ka tema silmas oli Blackwoodi kirjeldusel tuli leegitsema lõõnud. Nüüd kustus see.

Väsinult ja pikka tõusis ta üles. Palus mõtlemisaega.

Homme pidi Blackwood tagasi tulema. Siis saab ta lõppotsuse...

Kogu päeva veetis Nelson oma toas luku taga. Ei avanud, isegi Emma härdatest palvetest hoolimata. Rahutult kõndis ta edasi-tagasi.

Alles öö saabumisel läks ta Emma juure. Kaebas, et müüride kitsus ja maja helge õhk teda surmavat, palus teda alleele kaasa tulla.

„Laevalaele,“ lisas ta summitud naeratusega juure.

Õues seisatas ta äkki. Otsis nagu õhku. Teatas siis kähiseva häälega, meelheitva näoilme-ga oma lõppotsuse.

Ta ei tahtvat ettepanu vastu võtta. Ei tahtvat kunagi lahingusse minna. Tahtvat Merton-Place'i Emma ja Horatia juure jääda. Ometi kord oma kodu ja rahu õnne nautida, mida ta endale nii mitmete hulikumisaastate ja lugematute lahingutega ausasti ära on teeninud...

Kuid see õnn?

See nimetu, tundmatu õnn — oli see kuulsale kangelasele loodud? Kas ei olnud hädine vanadus, pikaldane üleminek igavikku temale hirmsam kui varane surm?

Ah, Emma mõistis teda väga hästi. See kähisev hääl, selle silma elutu pilk oli talle näidanud, mis Nelsoni sundis. Salaja leegitses ta uue kuulsuse järele. Igatses uut tegu, oma võitude uut kroonimist. Vägisi sumbutas ta aga neid tundeid, tahtes neid hävitada.

Ja ainult seepärast, et ta enmast naisega köitnud, lapse ilmale oli sigitanud...

Simsoni ja Delila lugu tuli Emmale meele, mida kord Josiah nimetanud. Pidi tema, Emma lady Hamilton, nende häbiga kaetute hulka kuuluma, kes meestest naisi, kangelastest argpükse teinud?

Metsik, vihane vaimustus valdas teda. Leegitsevail silmil vaatas ta Nelsonile otsa. Raputas teda õlast.

Minema pidi ta, kuhu teda tema kuulsuse kohustus kutsus. Kui ka naine hukkub, keda ta armastab; laps nälgib, kelle ta sigitanud. Mis sellest? Nagu tolm on nemad, keda kerge tuuleõhk jäljetult kaugusse paiskab. Keegi ei päri, kuhu nad jäänud, mis neist saanud. Kuna kangelane — graniitne sammas on see, kes kõrgele üle madaliku tõuseb.

Minema pidi ta! Minema!..

Nelson ei suutnud uskuda, et need sõnad südamest tulid. Kuid Emma kordas neid ikka ja ikka jälle uuesti...

Järgmisel päeval teatas Nelson Blackwoodile, et ta ettepaneku vastu võtab. Kui kapten teda tänas, tema ohvrimeelsust kiites, raputas Nelson pead ning näitas Emma poole.

„Kui rohkem naisi oleks, nagu Emma, oleks ka rohkem mehi, nagu Nelson.“

* * *

Kalkskümmes esimene oktoober. Trafalger...

Napoleoni võimsast sõjaväest põgenes vaevalt kümme laeva. Inglismaa ülivõim merel oli lõpulikult kindlustatud. Nelsoni kuulsus saavutas oma viimase krooni. Selle andis talle surm.

Määratusuur oli võit, suur oli üldine rõõm. Kuid sellele võidule ning rõõmule laskus leinaloor, täis kibedat valu langenud kangelase pärast...

Kui Emma selle teate sai, langes ta kokku. Nädalate kaupa ei lahkunud ta oma toast. Lebas pisarateta, metsikutest palavikuhoogudest tabatud, asemel. Hüüdis Nelsoni nime. Kõneles

temaga õrnalt sosistades, nagu näeks ta teda enda üle kummardavat, ta huuli suudlemiseks otsivat.

Ehk ta istus tundide kaupa kusagil nurgas, vaatas tarretanult tühjusse, kurt ema meelitavatele palvetele, tuim Horatia lapselikkudele sülelustele, ükskõikne kõigele, mis teda ümbritses.

Ainult üks mõte liikus temas, valdas iga tundet, iga liigutust.

Kas ta ei teadnud, et Nelson enam tagasi ei tule? Tol korral, kui ta teda Merton-Place'is jumalaga jättis? Ja ka Nelson — kas ei teadnud ka tema seda?

Alles teade, et surnu „Victory'!“ Londoni tuuakse ja St. Pauli kiriku viimsele puhkusele sängitatakse, ergutas teda pisut.

Veel viimast korda tahtis ta teda siin jumalaga jätta, siis minna, kuhu tema oli läinud...

— — — — —

Kahekümne kolmandal detsembril jõudis surnu Greenwich'i invaliidide haigemajja. Lord Hood, tema endine kaasvõitleja, võttis ta seal vastu; sängitas ta Hallowelli haruldasse annetusse, kirstu, mis oli valmistatud „Orient'i“ peamastist.

Tuhanded inimesed voolasid kokku. Igaüks tahtis veel kord kadunu tuttavaid näojooni näha.

Sealt viidi surnu viimsele austamispaigale Whitehall'i, admiraliteedi majja.

Üheksandal jaanuaril oli lõpusamm.

Kunagi ei olnud London üht surnut nõnda austanud. Sügavas vaikuses kogunesid inimesed tänavale; kakskümmend tuhat vabatahtlikku moodustas ahela. Üks armeekorpus, varustatud igaselti sõjariistadega, avas rongikäigu. Suure katafalgiga võlvitud leinavanker kujutas admiraali laevalage. Sellele järgnesid „Victory“ madrused Trafalgeri juures purustunud lipuga. Siis kuninglikud printsid, riigi võimukandjad, määratumad read leinajaist.

Ja nagu elav Nelson seda endale soovinud, võttis püha St. Pauli kirik surnu oma hõlma, sängitas ta oma vaiksesse hauda, kus kõik torimid vaikisid, kired kustusid, mured kadusid.

Lõpuks ometi oli võitleja rahu leidnud...

* * *

Kapten Hardy läks Clarges Streeti, kus Emma endale Horatiaga korteri oli üürinud. Merimees tõi loki kadunu peast ja kirja, mida ta admiraali kajutist töölaualt leidnud.

Nelson ei olnud seda lõpetanud. Teade vaenlase lähenemisest oli teda takistanud. Laevalaele sööstes oli ta märku annud võitlust alata;

„Victory!t“ kogu Britannia laevastikule viimse manitsuse südamesse pannud: „Inglismaa ootab, et igaüks oma kohustust täidab!“ ...

Emma niisutas oma pisaratega seda kallist juust, suudles seda paberit, millel Nelsoni truud, vahva käsi puhanud.

„Ja siis?“ küsis ta hingetult, aplalt. „Mis sündis siis? Kuidas ta selle õnnetu kuuli pihta oli saanud, oma näo kattes, et mitte inimesi ehmata, kuidas teda alla laevaruumi kanti — kõike seda olen ajalehest lugenud. Kuid peale selle, Hardy... Mida kõneles ta? Kuidas suri ta? Ütelge mulle kõik, Hardy! Kõik, kõik!“

„Ma ei saanud alati tema juures olla, mylady. Kapteni koht lahingutes on alati laevael. Kui ma esimest korda tema juure alla läksin, teatasin, et kümme Prantsuse-Hispaania laeva alla annud. Ta naeratas rõõmsalt, tänas mind. Siis ilmus miski nagu kahetsus ta näole. Olen surnud mees, Hardy“, ütles ta. „Nüüd lähed ruttu lõpule. Kui ma ainult veel nii kaua elaksin, et lõplik võit oleks otsustatud, suur võit... Tulge mulle lähemale, Hardy... Teie annate minu juuksed, ja kõik, mis minule kuulub, lady Hamiltonile. Kuulete, Hardy! Palun teid! Lubasin seda. Siis naeratas ta jälle. Kohe selle peale lämbistas teda hirmus tuksatus. Tugev suurtükipauk oli laeva vapustanud. „Victory, Victory,“ sosistas ta, „sa teed mulle valu!“ ...“

„Ja siis? Ja siis?“

„Ma pidin üles minema. Kui ma tunni aja pärast alla tagasi läksin, pihtis ta doktor Scott'ile, meie laeva vaimulikule. Äkki ajas ta enese sirgu, kõneles valju häälega. „Doktor, olen ma teile kõnelenud, et testamendi olen teinud? Tuletage meele, tuletage meele! Annan lady Hamiltoni ja oma tütre Horatia isamaa hoole. Oma isamaa ja oma kuninga kaitse alla. Jumal olgu tänatud, et veel oma kohust jõudsin täita!“ ... Siis hakkasid tema närvid tuksatuma. Väsinult vajus ta tagasi. Mõne silmapilgu pärast oli ta jälle toibunud, nägi mind. Teatasin, et neliteist laeva võetud. Ta oli juba nii nõrk, et ennast enam liigutada ei suutnud. Ainult pikkamisi tõstis ta käe minu poole. „Nelisteist, Hardy?... Mina lootsin kahekümne peale... kahekümne peale...“ Ta ohkas, katsus ennast püsti upitada. „Muretsege minu armsa lady Hamiltoni eest... mõtelge minu vaese lady Hamiltoni peale... Suudle mind, Hardy,

suudle mind!“ Langesin ta ette põlvili, suudlesin tema põski. Minu kõrv sattus tema suu juure. „Tule lähemale, Hardy, üsna lähedale!... Ma suren, Hardy... Üks palve on mul, üks palve... Kui surnud olen...“

Kapten vaikis. Nagu kohikuks ta selle eest, mis tema huultelt pidi libisema. Segaselt vajus ta pilk kõrvale.

Uurivalt vaatas Emma temale otsa.

„Kui ma surnud olen...“ kordas ta. „Jätka-ke, Hardy! Mida ütles ta edasi? Kui surnud olen...“

Hardy tõusis püsti. Tema nägu oli kahvatu, käed värisesid.

„Vabastage mind, mylady...“

Emma raputas pead.

„Hardy, tema ja minu vahel polnud mingit saladust. Tema kannatusi tundsin ma, tema võitlusi, tema hinge kahtlusi. Sest kõike ülekohut, mida ta on teinud — ta tegi seda, ilma et ise oleks teadnud — kõike ülekohut, Hardy, oleme koos teinud. Oleme seltsis mälestustega heidelnud. Mis oli see, mida ta ütles? Kui surnud olen...“

Emma haruldased silmad sundisid Hardy. Tasakesi, kogeledes jätkas ta.

„Kui surnud olen... ärge visake mind merre, Hardy... mitte merre!“

Jäine õudus valdas Emma. Tahtmatult sules ta silmad, et mitte seda tumedat tonti näha, mis ta silme ette kerkis.

Kuid siiski nägi ta seda. Nägi tolle ujuja hirmsat nägu, nagu see päikesest üleujutatud lahel oma kohtumõistjaile otsa vaatas.

Caracciolo...

Kas nägi Nelson teda ka samasugusena sel tunnil, mil ta lahkuma pidi?

„Teie lubasite talle ju seda, Hardy?“ päris Emma värisedes. „Te lubasite ju ometi?“

Kapten noogutas pead.

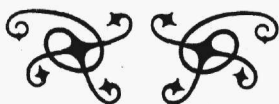
„Lubasin. Siis vajus ta pikkamisi tagasi. Tema hää kostis nagu õhkamine. „Jumal õn- nistagu sind, Hardy... nüüd olen rahuline... Emma, Emma, ma olen oma kohust täitnud... oma kohust...“

„Ja siis?“

Hardy silmad täitusid pisaratega.

„Siis... mitte midagi!“

(Järgneb.)

PUNANE AUTO.

ROSLAVLEVI järele Vene keelest — rb.

I.

Linna ilmus punane auto. Umbes kella kolme ajal nähti teda mitu korda Nevskil imekspaneva väledusega sõiduriistade ja trammide vahel vingerdavat. Ereda täpina vilkudes, tõmbas ta uudishimuliste tähelepanu endale, kuid kadus sama järsku tänava kiiresse askeldusse. Autost

le ja segateadetele; kuulutused ahvatlesid unistusi: kõik oli nii odav ning tarvilik; kroonika õpetas elutarkust ja äratas mõtet, kuna segateated kõiksugu kasulikke teadmisi ja nõuandeid majapidamise suhtes pakkusid. — Esimene, mis Svatikovile silma torkas, kui ta lehe avas, oli määratu pikk märkus rasvase pealkir-

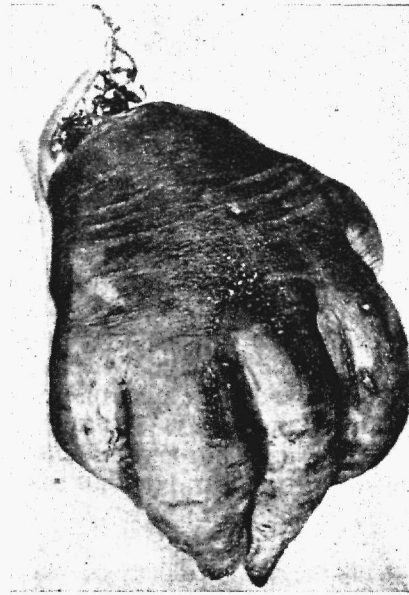
Looduse-ime: Loomanairis käeks kasvanud.

Leitud Läänemaal, Lähtu vallas, Sepa talus.

„Käsi“ seestpoolt.

See nairis on mehe käe suurune, kõik sõrmed korralikud, päkk jämedam ja lühem, väikesõrm peen. Sõrmed ei ole üksteise külge kinni kasvanud.

„Käsi“ pealt.

hakati rääkima ja varsti olid imelikud jutud ta kohta liikvel; iga päev tõi uusi fakte. Kõneldi, et ei autojuhti, ei sõitjat polla temal. Ja neid, kes seda ise näinud, oli palju, ja kõik kinnitasid seda sarnase jonnakuse ja täpsete üksikasjadega, et kõige umbusklikumadki kahtlema hakkasid. Kuulujutud ilmusid ka ajalehis ja just see asjaolu omas ametnik Svatikovi kohta otsustava tähenduse.

Temaga juhtus järgmist:

Ametist koju tulles, pärast lõunasööki, heitis ta erilise mõnutundega mugavale, katkise pealisriidega diivanile, ning prille ette asetades hakkas ta õhtulehti lugema. Suurima tähenduse andis Svatikov kuulutustele, kroonika-

jaga: „Saladuslik auto“. Seda läbi lugedes nihutas ta prillid otsa ette ja pani nimetissõrme nina juure, mis tema juures suurimaks mõttepingutuse tunnuseks oli. Esiti oli Svatikov teate kohta umbusklik, kuid inseneer G. jutustus selle kohta oli siiski kaunis usutav. Mitte vähem mõju polnud ka asjaolul, nagu märkuse lõpul öeldi, et isegi politsei tähelepanu autole pöördud oli, viimaks tuli Svatikovile meele, et ta vist isegi teda kunagi oli näinud — tühjana ehk mitte, polnud ta tol korral mõistnud vaadata; jah, veel hiljuti oli ta teda näinud, päeva neli tagasi, muidugi. Ja Svatikov hakkas peaaegu uskuma.

— Ssee, — kinnitas ta kõvasti, — ssee on

tükk, ja ta sai ebamääraselt rahutuks. Sõna „tükk“ abil väljendas ta seda tähtsat ehk peamist, mida ta sõnastada ei osanud, kuid siiski teravana tundis. Tõusis diivanilt ja ajalehte käes hoides sammus ta perenaise toaukseni ning koputas kergelt, sõrmeotsadega.

— Agrafena Ivanovna, kas heitsite puhkama, ei maga veel?

— Ei, veel mitte, — vastas kärisev rauganaäl, — aga mis teil on?

Huvitava, kas mõistate, loo lugesin!

— Kas tapmistest jälle või?

— Ei, mitte tapmisest kuulake. — Ja aeglaselt, iga sõna rõhutades luges Svatikov märkuse ette.

— Noh, mis teie arvate?

— Inseneer vist põlnud päris selge.

— Arvate? Ei, mina ütlen aga, siin on sarnane vigur asi — — Siin — Svatikov ei leidnud kohast sõna — siin on asi teisem.

Läks akna juure. Hajameelsena vaatles rühkimist tänaval.

— Ssee on tükk, — kordas ta, endamisi põmisedes ning silma pilutades, — ssee on vast tükk...

— Aga, võib olla sõidab ta praegu mööda...

See mõte suurendas ta rahutust veelgi. Ta läks ukse juure tagasi ja arutas Agrafena Ivanovnaga, selle unerahu rikkudes, terve tunni aega, kui mitte rohkem, igasugu ilmaasju.

II.

Õo saatis Svatikov rahutult mööda; tihti ärgates virilrasketest unenägudest süütas ta igakord küünla ja vahtis segasena toas ringi. Teisel pool seina norskas vilistades Agrafena Ivanovna. See rahustas teda veidike.

Usk autosse oli tal lõpulikult kindlaks kujunenud, ja mida enam ta selle üle järele mõtles, seda enam valdas teda rahutus; ta tundis, et mingi imelik saladuslik side tema ja auto vahele tekkimas oli. Ta ühetaoline elu sai järsu pööre kõige rumalamal kombel, ja ta ei teadnud, mis teha, et oma mõtteid jälle endisesse rööpasse viia. Üles tõustes valutab Svatikovi pea; puhastamatult ajas ta kuue selga ja hajameelsena teed rüübates ei hoolinud ta isegi võisaiast, mida ta muidu suure isuga süüa oli armastanud. Ära minnes unustas ta kalossid. Tuli trepilt tagasi. Ei läinud vasemat, nagu alati, vaid paremat kõnniteed mööda ja märkas seda siis alles, kui juba poeni oli jõudnud,

kust ta suitsu ja paberikraesid ostmas käis. Tarvidust poodi astuda tal just ei olnud, sest et tal veel kümmekeond paberossi oli ja kraegi ainult kuus päeva vana, kuid siiski astus Svatikov sisse. Ta tahtis teada saada, mis Prov Petrovitsh autost arvab.

— Tere jõudu! — ütles Svatikov hariliku tervituse, mis ta head tuju pidi kajastama, — kuidas elu-olu läheb?

Prov Petrovitsh, hea näoga hall mehike ja kes vahanukule sarnanes, kummardus, sellejuures pead küljele viltu hoides, raputas aukartuses kätt ja naeratas meelitavalt, millist naeru vaid alaliste ostjate jaoks tarvitas.

— Täname väga, väikest viisi. Ja teie?

— Me niisamuti.

— Nii. Paberossiakesi läheb? ja Prov Petrovitsh sirutas käe ülemistele riulitele.

— Kas lugesite autost? — päris Svatikov rahakotti tõmmates ja nagu mööda minnes.

— Miks ei? Lugesin. Vist eilses lehes oli?

— Noh, mis teie sest arvate?

— Kaabakad! — otsustas see järelemõtlemata, rublast tagasi andes.

— Arvate, et kaabakad?

— Aga kes siis muud? Kõik silmapettuseks välja mõeldud.

— Jaa, aga autos pole ju kedagi.

— Kuidas, et mitte kedagi? Keegi juba ikka on? Ainult sarnane sisseseade.

— Võib olla, et mitte sisseseade, vaid midagi muud sihukest — — ja Svatikov pilgutas kavalalt silmi.

— Mis see tähendab?

— See tähendab, millest kõiksugu tulla võib.

— Keeruline.

— Noh, nägemiseni, vaja rutata.

Svatikov kõndis ruttu, vaatas tihti tagasi ja iga auto puhul värises ta süda. Ametis olles ning ärevust asjata varjata piüdes alustas ta igahetega selle aine üle kõnelust ning vaevalt suutis ta tööaja lõppu ära oodata.

III.

Õhtul, et aega kuidagi viisi mööda saata, klimberdas Svatikov gitarril, võttis vestilt plekke välja, pani kaarte ja otsustas lõpuks sauna minna. Korralikult seotud pesukimpu kaenla võttes käskis ta teenijat teemasinat üles panna ja läks siis välja.

Tänavad õhkusid nagu mädanenud niiskust; kõverdusid lompides tuled, järsult kostsid trammisignaale ja plaksusid hobusekabjad. Svatikov seisatas üliheledalt valgustatud vaateakendel, ostis tänavakaupmehelt õunu, astus mööda minnes ka trahteri, jõi kaks kruusi õlut ning katsus ühe kena, paksupõselise neiuga isegi kurameerida; ühe sõnaga, püüdis end kergemeelselt ülal pidada. Läks välja, lompest kõrvale hoides, risti üle tänava, jooksis trammi eest ära ja kuulis samal hetkel pikka auto hüüdu.

Auto pimestas tuledega, pritsis pori ja sõitis pehmelt rappudes mööda; ta oli punane...

Svatikovil jäi hing rindu kinni. Vaevalt teades, mida teeb, hüüdis valju häälega voorimeest. Harva sõitis Svatikov voorimeestega ja kui vahel juhtuski, siis vaidles ja sõimles enne kaua.

Nüüd ei tulnud talle seda ettegi, vaid ta hüppas aga peale, kaotas kimbu, pillas õunad maha ja kätt püsti sirutades kiirustas ta ahas-tavalt.

— Talle järele! Näed? Tõmba piitsaga! Nii! Ah, kurat!

Auto kadus tal silmist. Voorimees piitsutas sõnakuulelikult hobust.

— Või sa temale järele saad!

Või ei saa! — ärritas end Svatikov. — Kuradi tool! Tal on piitsast kahju!

Pöörasid tänavast teise. Auto seisis uhke, varjatud sissekäiguga ning heledalt valgustatud teisel korral olevate peegliklaasist akendega eramaja ees.

Täitsa segasena ronis Svatikov pealt maha. Ent inimesed kihasid ümberringi, ja sellepärast polnud ka midagi kardetavat. Auto surises tigidalt ja tõmbus vahete-vahel; ta oli tühi. — Laias poolringis langes laternate valgus tänavakividele.

— Nad läksid majja, — arutas Svatikov; — päris harilik auto.

Ta luuras sissekäigu poole. Marmortrepp, millele punane vaip oli tõmmatud, viis üles; peeglid, imelikud väikesed sambakesed, ning paremat kätt seinä ääres kolmeharulise elektrilambi all istus aurahades ja põskhabemes uksehoidja kõrges, nikerdatud toega toolis. Svatikov otsustas peaaegu juba küsima minna, kes sõitja oli, kas ehk mitte isand Bibikov? — tuli talle esimene perekonnanimi meele. Samal pilgul hakkas auto jälle kõvemini surisema, ning aknaklaase läigatades kihutas ta minema. Svatikov oli hinnust kui poolsurnu: ta nägi selgesti, et autos kedagi polnud.

IV.

Svatikov heitis riietes voodi, tuld ta ei kustutanud. Mõtted olid tal segased, peenemais üksikasjus tuletas ta juhtumist meele; tõusis mitu korda diivanilt, kõndis ärevalt, rahutult toas ringi; lõi risti ette ning kordas abitult:

— Mis see ometi tähendab, aa?

Ta otsustas hommikul jaoskonda minna, ehk otsivad auto välja. Peab ju seda asja uurima.

Agrafena Ivanovna magas rahulikult edasi. Vaikust süvendades tiksus pahandavalt kõvasti kell. Sisises. Lõi kolm. Svatikov vahtis tardunult valguselaiku laes, lambi kohal, mõtles, et kui ühte viisi seda vaadelda, ehk siis jääb vast magama. Kuid ei suutnud end kokku võtta, vaid pööras silmad ahjule. Tõusis üles. Kõndis nurgast nurka. Ta vari ronis seinä mööda üles ja alla... Kell lõi pool... Neli... Veel pool tundi... Viis. Lamp kustus. Kergitas aknaeesriiet. Hakkas nagu valgeks minema. Majade kontuurid võtsid selgema kuju. Äkki kõlises eeskojas kell.

— Kes seal on? — imestas ta, vast ehk telegramm. Dunja magas nähtavasti raskelt, ja ei kuulnud. Tungivamalt helistati... Veel ja veel kord. Paljaid jalgu järel vedades ja midagi pomisedes läks teenija avama.

— Kes on?

— Kas elab siin Svatikov? — vastas sügav mehehäääl. Uksehaak tärises.

— Magab ju veel, hoiatas Dunja. — Siit uksest. — Tundmatu astus koputamata sisse. Ta oli pika kasvuga, tsilindris, jutlises Inglise palitus ja kinnastatud; hele lõuahabe oli kahele poole laiali kammitud; tal oli energiline, vali nägu, vaade liikumatu ja nagu kivistunud.

— on mul au herra Svatikoviga? — ütles võõras, tsilindrit kergitades, mille juures ta kõrge, puhas ots paljastus.

— Mina olen — Svatikov.

— Teie olite mu autost huvitatud. Ma tuln teid sõitma kutsuma.

— Nüüd on käes, nüüd on käes, — — tagus nagu tuhat haamrikest Svatikovi ajudes.

— Tõepoolest, aga see — — kogeles ta.

— Ükskõik, — takistas võõras. — Riietuge.

Svatikov tahtis vastu puigelda, praegu olla veel vara, ta ei teadvat, kellega tal au... ning lõpuks, tal polli mingit himu sõitma minna.

Kuid tundmatu vaatas nii kindlalt, et Svatikov tundis, et vastupanek võimatu.

Võõras taandus, et Svatikovi uksest enne välja lasta. Eeskojas palitult selga ajades, kübarat kätte võttes ning õue astudes lausus Svatikov:

— Trepp on meil must — ning ta püüdis sel-

lejuures häälele tarvilist kindlust anda, mis aga ebaõnnestas.

— Väga must — — kordas ta millegipärast — peate juba leppima. — — Astusid tänavale. Auto ootas. Väravate juures konutav hoovimees tõusis neid nähes püsti. Ärritusest hakkasid Svatikovi põlved värisema.

— Praegu võib veel mitte sõita, mõtles ta, viimast korda tahet pingutades. Ent võõras avas auto ukse ning lausus: — Istuge! — Uks läks kinni, jalge all mürises vihaseselt — auto hakkas liikuma.

Sõitsid pöörase kiirusega, mis alaliselt kasvas.

Oli hämar ning vaikne. Vilkusid kollased laternatuled. Svatikovile näis, nagu oleks kõik vaid unenägu, millest ta pea ärkab. Kuhu nad sõidavad? Kes on see herra? Tühi auto — mõtlevad ka välja! Milline lollus!

— Küll me aga ruttu — — — pööras ta end võõra poole. Karjatas ning taganes nurka: ta kõrval polnud hingegi! Pöörases hirmus kahmas ta ukse käepidet, kuid ei ta junud siiski

puutumist. Tõukas kõigest jõust põlvega, ent ei tunnud jällegi midagi. Ahastuses lõi rusikaga vastu akent — sama tagajärg.

— Appi, appi, — karjus Svatikov, nagu hullustuses.

— Appi! — Aga ei kuulnud enese häält. Auto käänas põiktänavale; siis teise; lendas üle silla.

— Appi! — Svatikov keerles ühest nurgast teise, lõi pea ja rinnaga vastu polstrit, kargas jalgega istmele, kukkus ja tõusis uuesti — kõik oli asjata, talle näis, nagu oleks tühjus ta ümber olnud. Auto kihutas aga endist viisi.

Kolmandal päeval ilmus ajalehtedes järgmine teade:

„28. märtsil läks ametnik Avissarion Theodori poeg Svatikov, elukoht Suur-Samsoni t. 5, vara hommikul kodust välja ning pole tagasi tulnud. Hoovimees nägi, kui ta kellegi võõraga väljas ootavasse autosse istus ning minema sõitis. Svatikovi pole seni korda läinud leida“.

Nüüdisaja suurlinna liikumine.

42. tänav New-York'is.

Ära pea haridust krooniks, millega uhkustatakse, ega ka kirvelks, mida tarvitatakse leivateenimiseks.

Talmud.

*

Otsi tõde mõttest, mitte kõdunevaist raamatuist. Kui tahad näha kuud, vaata taeva, mitte veeloiku.

Persia vanasõna.

Oma südametunnistuse puhtusega võivad inimesed sagedasti ainult seepärast uhkustada, et neil lühike mälu on.

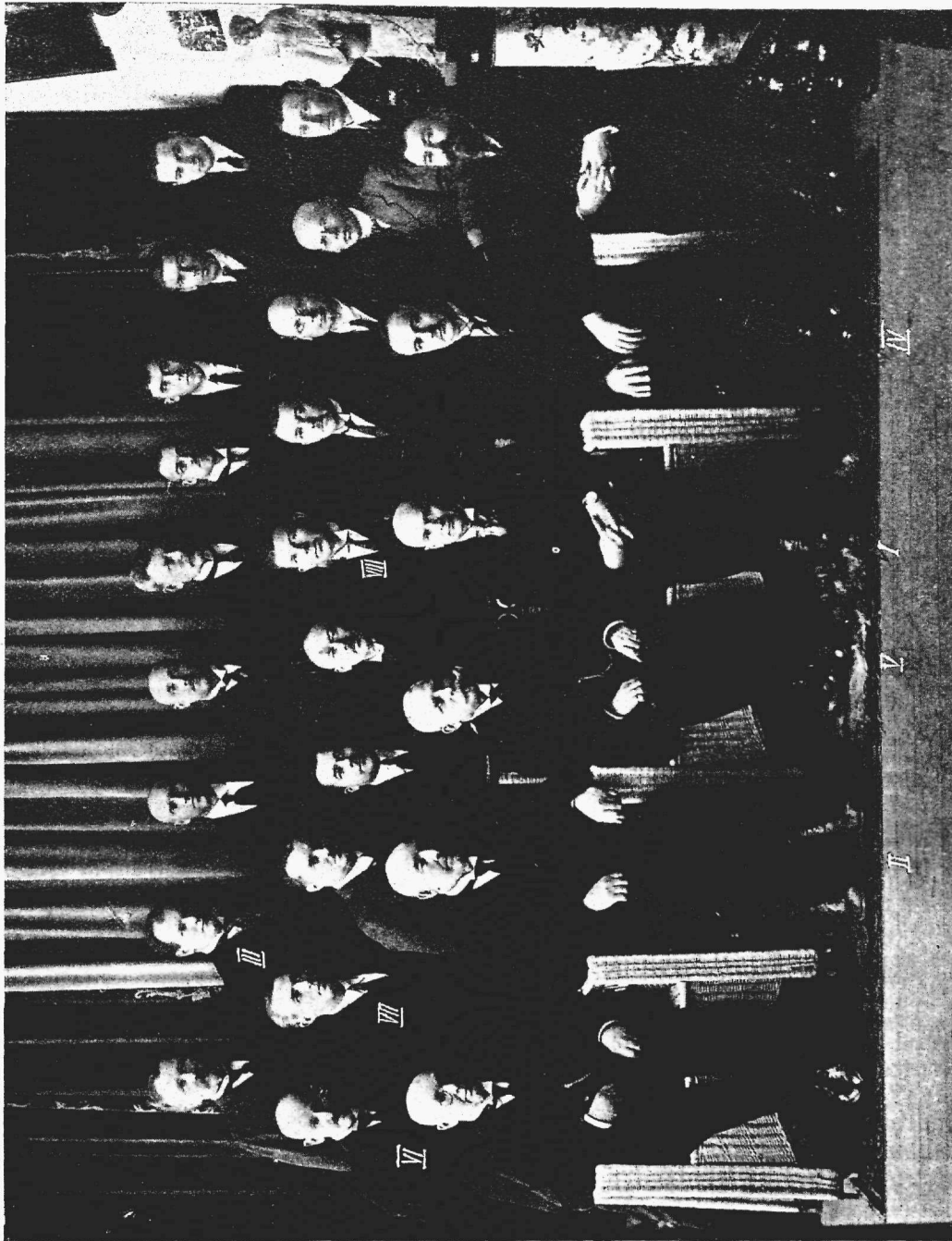
*

Näen kõikjal rikaste vandeseltsi, kes otsivad omakasu üldise hea käekäigu nimel ja ettekäändel.

Thomas Morus.

EESTI TRÜKITÖÖSTURITE KONGRESS.

Tallinnas 25. novembril s. a.

Eesti graafika- ja raamatuköite-töösturite ühingu juhatus: Esimees F. Üibopuu (I), abiesimees J. Reimann (II), kirjatöim. A. Veiler (III), J. Zimmermann (IV), kassahoidja A. Silberhand (V), E. Kitzel (VI), Kongressi juhatajaks oli F. Üibopuu, kirjatöimetajaks A. Veiler, P. Sagar (VII) ja P. Treumann (VIII).

Tark inimene kurvastab siis, kui end liig jõuetuna leiab heateoks, mida tahab korda saata, mitte aga seepärast, et teised tema heategu ei tea ehk seda valesti hindavad.

Hiina tarkussõna.

*

Peab armastama ainult Jumalat ja vihkama ainult iseennast.

Pascal.

Inimene erineb teistest loomadest ainult oma mõistuse poolest. Mõned arendavad teda, teised ei hooli temast: nad otsekui meeeldi tahaksid loobuda sellest, mis neid loomadest eraldab.

Idamaa tarkussõna.

*

Otsi kõige paremat inimest nende hulgast, keda maailm hukka mõistab.

Tolstoi.

KAKS MINIATÜÜRI.

PETER ALTENBERG'i järele HOMO.

I.

Kas mõistad sa truu koera meeleheidet, keda haigemaija viiakse rutulise tervekssaa-mise lootusega?! Kuidas ta su otsa vaatab, sa tema eest muretseja! Kuidas ta su otsa vaatab, kui peab maha jätma su temale armsaks saanud toa!... Ja kui sa teda haigemajas külastad, missugune piin, kui ta etteheitvalt oma vaate pöörab su otsa: „sa, sa,“ — räägib tema pilk, „võisid sa nii minuga ümber käia?...“ Kuid sa tegid seda teda armastades... Ja su meelituste peale vaatab ta etteheitva pilguga sulle otsa ja räägib vaiki-des: „Ma ei mõista, ma ei mõista sind...“ Siis saad sa teate ta surmast. Surres ta vistic-ti mõtles: „Isand, mu isand! Oli see kõik mu truuduse eest?! Kas ma ei oleks sinu eest ennem surnud tuhatkordse piina surma?! Kas ma ei märatseks uludes ja vingudes su haual, kui sa enne mind oleksid surnud?“

Oh, inimene, kui tihti sa rääkisid: „Ma pa-rem annan oma tunded loomale. Talle ma vähemalt teen sellega head...“

Mõtle ainult... Elu naerab välja kõik su vaese hinge lootused. Ka isegi koer, keda sa armastad, vaatab surres su otsa etteheit-valt.

II.

Kiri...

Ma poleks iialgi tulnud teie juure, iialgi, iialgi. Ehk küll ma teadsin, et teie oleksite val-mis kas või hukkuma armastusest minu vastu. Sada korda kirjutasite teie seda mulle. Ja tuhat korda lugesin ma teie kannatavaist unis-tajasilmist, et ma teile tingimata tarvilik...

Kuid mul polnud ühtki soovi teid päästa. Ma andsin teid teie saatuse hoole nii, nagu tuhande ükskõikse hingega mehed annavad saatuse hoole õnnetuid naisi...

Kuid lõppude lõpuks tulin ma teie juure. Mu arst teatas mulle alles hilja, et ma üle aasta enam ei ela.

Seda on vähe elurõõmsale naisele.

Ma vaatasin tõsiselt oma elu peale ja taipasin, et teile võiksin kinkida, anda, nii palju anda kui allik ja nukannatajale! Ärge arvake, et see oli armastus ehk midagi muud isiklikku... see on sureja endaarmastus, see on õige soov end hingeliselt teise mälestustes

alles hoida, see on surmakartus, märkamatu kõdunemine, mitteolemine... Täna saate selle, mida nii palju aastaid ihkasite... Peale minu surma elumen ma veel suuremalt teie südames... see saab minu olema... surmaste ülestõusmise päevani...

Siin pole armastuse varjugi... see on ainult soov elada ka pärast surma... südames, millesse ma usun... Ma olen ise endale mälestussamba püstitanud — ja see on kõik!

MÕNDASUGUST.

Naine miljonitega.

„Naine miljonitega

pikalt ilmareisilt üle Veroona, Veneetsia, Triesti, Porto-Rose, Pirano, Bari, Brindisi, Korfu, Korintuse, Ateena, Konstantinoopoli, Varna, Sofia, Belgradi, Gardasee, Budapesti, Berliini ja Riia viimaks

Tallinna jõudnud,

aidates end edasi nii ja teisiti: kord tantsijanna, kord autojuhi, siis laevapoisi, manekeni, valetroonipärija, Serbia talunaise maski all,

otsib meest,

kes hoiaks tema tualette, kübaraid ja kindaid „Modes de Paris 1923“, võimaldades temale mugava olengu, mida tänini pole

ilma rahata

ja tutvuse puudusel suudetud teostada.

Kirjad: Tallinna, postkast nr. 119, sub „Miss Droker“.

Säärane oli kinofilmi „Naine miljonitega“ reklaamikuulutus, mis kõigist pealinna lehtedest enne nimetatud kõmudraama kinolindile tulekut läbi käis ja mis paljude meeste pead nähtavasti kihama pannud, sest Miss Drokeri nimele adresseeritud kirju on terve pakk. Pole ka ime, kui naine nii paljutootav, kõige pealt palju miljonitega. Samuti pole ka see ime, kui naine miljonitega ja miljoniteta kergeusklike meeste üle rängalt naerda võib.

Suurem hulk kirju on huvituseta ja labased, enamasti kõige tavalisemate kuulutajate-õnneotsijate ja neile vastajate poolt. Kuid mõningad mehed on oma elujärje parandamiseks nähtavasti suurist lootusist kinni haaranud, nagu näiteks keegi 50-aastane herra, kes prantsuskeelses kirjas oma võimisist ja tingimisist kõige üksikasjalisemalt aru annab ja end oma väga mitmesuguste heade omaduste poolest tõsiselt soovitab. Ta kirjutab muu seas: „... olen ülikooliharidusega, matemaatiker... Räägin Prantsuse, Saksa, Itaalia, Vene, Eesti keelt, samuti võin lugeda ja aru saada Inglise keelest. Tantsin hästi vanu tantse (valtseri, masurkat jne.) Laulan (olen Itaalias ooperis laulnud) ja mängin klaverit. 25 aasta kestes annan laulutunde. Kirjutan salme.“ „... võin moe sahtes head nõu anda.“

„Hästi süüa armastajana tunnen hästi Prantsuse (Vene ja Saksa) kööki ja oskan neid kokku seada (küll mitte valmistada) nii osavalt, et 6 nädala jooksul Teil võiks igapäev 9 toitu olla. Tallinnas tunnen isiklikult kõige peenemaid kokakunstnikke ja kondiitrid.“

Veinide ehtsust ja headust ütleb ta maitse järele suurepäraselt hinnata oskavat ja või ning juustu — värvi järele. Samuti hästi tundvat ta igasuguseid lõhnaõlisid. Ja Itaalias olevat ta masseerimist, hügieenilist gümna-

stikat ja grimeerimist õppinud. Üldse väga mitmesuguste oskamistega herra, kes ennast väga ajalikus toonis miljonitega naisele meheks pakub.

Keegi autojuht pakub end miljonitega naise teenistusse, ja kaks noormeest Tartust (vististi koolipoisid) kaebavad, et neil pennigi raha taskus pole. Keegi venelane Haapsalust kirjutab haledas toonis, et ta hing väga palju kannatanud. Mitte keegi maailmas ei võivat nii palju kannatanud olla kui tema ning selle tasuks vist avaldab ta lootust miljonitega naise meheks saada. Keegi tööline-noormees on naise leidmise suhtes juba päris skeptiliseks muutunud, sest ta ütleb end juba „palju, palju niisuguste kuulutuste peale“ vastanud olevat, kuid ikka tagajärjeta. 5000-margaline võlg tegevat ta seisukorra viletsaks, kuna ta hea meelega „kõige peenem saks“ tahaks olla, kui seda talle võimaldataks. Mis meeldimisse puutub, siis näib ta selle poolest endas väga kindel olevat, ta kirjutab: „... selle poolest olge mureda, et mina teile ei meeldi olen 27 aastad vana ja teile meeldiv noormees.“

Rügiametnikkude seisukord on vististi väga vilets, sest keegi neist kaebab miss Droker'ile, ta elu olevat väga raske, ta töötab: „... olen nõus kõiki Teie soovetäitma...“

Keegi prantslane-vanaherra soovib ennast armastuse ja teistes asjus lõbusa kaaslasena. „Usun, et meie väga õnnelikult koos elaksime,“ arvab ta. „Olen mõnus mees, rõõmsa meelega ja lahke ja ka väga armastusväärse iseloomuga, terve ja tugev.“

Ning keegi 50-aast. Vene kaupmees Lätimaalt kirjutab: „... Võiksin olla Teie äriasijade juhatajaks ja Teile kodust rahu pakkuda, kuid Teie tualette hoidma ma pole nõus, selle jaoks on toaneitsid, see pole põrmugi mehe töö...“

Ta ütleb enda vaeseks jäänud olevat, sest äri ei tahtvat hästi edeneda. Ka päevapilti ei olevat tal miljonitega naisele saata; kui too teda näha tahtvat, saatku 5000 marka reisiraha. Venemaal olevat mees hästi elanud, tal olnud sõiduhobused ja 17 teenijat, kuid nüüd sõitvat ta «на палочкѣ верхомъ» (ratsa kepi seljas).

Ja lõpuks hakkab kas või kahju vaestest meestest, keda seekord narritanud on ainult kino-reklaamitegija. — — —

Valgusreklaam Londonis.

Keegi reisija kirjutab, et õhtusel jalutuskäigul läbi City tänavate on tunne, nagu viibiksid mingil muinasjutumaal. Valgusreklaami üllatavad imekujud, mis igasugu kirjutes värvides üle tänavate ja platside ulatuvad, mõjuvad otse hämmastavalt. Üks hilisemaist uudiseist on hiilgav peni, mis lõgisevail hambail naerab, silmi välgutab, saba liputab ja hiilgavat sigarit suitsetab. Tema kohal särab kõige kirjumas värvimängus veinipudel, millest läikiv, punane vein allpool olevasse klaasi voolab. Et see vein kõige maitsevam on, teatab tuli-

D'ALBERTI OOPER „MADALIK“ „ESTOONIAS“.

Foto Parikas.

Pilt I vaatusest.

kirjas juurelisatud tekst. Korratu kera rulluvaist ratas-
test moodustub äkki tähtedeks, mis heast hambapulbrist
kõnelevad. Seal jälle on majaseinte ette kogunenud
tihe rahvarühm vaatama, kuis must hiiglaneeger peene
prantslannaga murutõnist mängib, sealjuures kõige suu-
rema vilumusega flirtides. Igaüks keerleuvaist mängu-
pallest moodustab tähe, millest saab soovitus headuselt
järelaimamatule seebile. Kusagil teisel imeb paksupõse-
line häällilaps oma piimapudelist piima, kusjuures ta ra-
hulolev näoilme mõista annab, et Nestlé-piim kõige pa-
rem on. Sageli tekib tunne, nagu oleksid kinos, sest
äkki näed kusagil seinal täie kiirusega edasikihutavat
automobiili ehk kusagil teisel kullatükist moodsa raha-
tasku välja kerkivat. Suurte ajalehtede toimetuste ees,
kus mitmesugused valguskujundid ja tulikirjad rahvale
kõige uuemaist sündmusist teateid jagavad, on ilmalinna
kihav elu oma haripunktile jõudnud, tekitades
tunde, nagu viibiksid nõiakatlas.

Lugemise võimaldamine pimedale.

„British Association“i“ seeaastasel näi-
tusel oli ka teaduslik osakond, mille välja-
panekute hulgas iseäranis kaks uut apa-
raati kõigi tähelepanu äratasid. Aparaadid
tahavad nägemist arendada kuulmise kau-
du. Ühe aparaatidest, n. n. fotofooni, on
kokku seadnud prof. Rankine, kusjuures on
tegemist mitte mõne uue leiutusega, vaid
peaaegu juba olemas oleva uuesti väljatöö-
tamisega. Sest uue aparaadi teoreetilised
juhtmõtted on läbi viidud juba tuntud Bell'i
fotofooni juures. Kõneldud sõnad, toonid
ja teised häälled kanduvad fotofoonis val-
guskiire abil ühest kohast teise, ilma et sel-
leks elektrilaineid ehk traadita telefoni tar-
vis oleks. Valguskiirt võib tekitada hari-
lik elektrilamp ehk teda võib saavutada
peegli abil otsekohe päikesevalguselt. Hääl-
elained, mis edasiandeparaadist läbi lä-
hevad, muudavad valguskiire tugevust,
kuna need võnkumised muutuvad seeleni-
plaadikese, patarei ja vastuvõtte-telefoni
abil jälle helideks, mis võnkumiste algalli-
kaks oli. Aparaat leiti üles sõjaajal ja oli

määratud Inglise admiraliteedi
jaoks. Traadita telefonist on ta la-
hinguis nimelt seeläbi parem, et
vastane — kui tal üldse olemas
säärane instrument — saaks teate
ainult siis, kui satuks mainitud val-
guskiire lähikonda.

Teine aparaat, mis paljudele ini-
mestele õnnistust võiks tuua, on
pimedatele lugemise võimaldami-
seks. Tema ülesleidja on Fournier
d'Albe Londonis. Aparaat nimeta-
takse optofooniks. Ta teeb võima-
likuks, et pimedad raamatuid, aja-
lehti, üldse iga harilikku trükitud
kirja kergesti lugeda, s. o. aru
saada võivad. Ka siin on peaosas
nimelt seeleni imestamisväärt oma-
dusil. Optofooni juures on ka see-
leniplaadike. Temal vaheldub riia
üksisele järgnevaid isesuguseid
valgusvõnkumisi, mis ühenduses
mööduvate tähtedega. Vastuvõtte-
telefonis muutuvad üksikud tähed
kõlatähestikuks, mis tarvilikkude ju-
hatuste abil kerge ära õppida.

Vahetatud pead.

Igalt uuel leiutusel ei tarvitse alati oodata, et ta
otse inimese praktilise elu piiridesse ulatuks. Nii ka
Walter Finkleri imestamisväärseid peadevahetuse
operatsioonest, mida ta on toime pannud Viini katse-
asutuses ja millest jutustab hiljuti ilmunud raamatukeses
„Vahetatud pead“. Katseid on tehtud putukatega, kuna
see kõrgemal arenemisastmel seisivate loomade juures
alles võimata, nii et inimestel, kellel iluduse või mõistuse
suhtes kasulikum oleks endale uut pead muretseda, veel
vara on sellest unistada.

Knud putukate juures on mainitud operatsioonid hu-
vitavaid tagajärgi annud.

Kõige esmalt olgu öeldud, et nii halastamatult kole,
nagu ehk arvata võiks, pole operatsioon endast mitte,

Foto Parikas.

Pilt II vaatusest.

sest pea äralõikamise juures on loomad narkotiseeritud, kuna pead kehast lahutades ka peaju, valutunde keskus, kõrvaldatakse, nii et loomad narkoosist är gates nii kaua, kuni nende uued, külgepoogitud pead kehaga pole kokku kasvanud, mingit valu ei tunne.

Kõige imetaolisemaid peadevahetuse operatsioone on Finkler emaste ja isaste veeputukate juures toime pannud.

Veeputukas elutseb rahulikult kalatiikides, loikudes ja luhavetes. Ainult kevadeti, kui armastus ta torusüdamesse tungib, katkestub mõneks ajaks ta loid rahulikkus. Ta tuleb välja oma vesikasvustikust, et igatsetavat emast olevust püüdma hakata, kusjuures ta ei karda isegi julgeid, kardetavaid lende läbi õhu.

Kuidas aga tunnevad putukate mõlemad sugupooleid teineteist? Kus peitub nende sugutungis keskus, kas peaju ehk idunäärmeis? Neid küsimusi püüdis Finkler selgitada, emase ja isase veeputuka päid ära vahetades.

See operatsioon elu ja surma peale polegi nii keeruline, vaid on palju lihtsam kui ehk arvata võiks. Operatsioon endast pole raske, küll aga operatsioonialuse pärastine ravitsus.

Et pea äralõikamise juures toidukaanalist toitu välja ei voolaks, mis värsketele haavale sattudes kahju võiks tuua, lastakse katseloomi kaks kuni kolm päeva nälgida. Enne seda peab neid kuidagi väga hästi toidetama, kuna kogu ravitsuse aeg toitmine koguni võimatu on.

Nüüd võtab opereerija narkotiseeritud isalooma pea lahedalt käärde vahele, tõstab ta liikmekohalt ettevaatlikult üles ja lahutab siis, käärid parajale kohale asetatud, ainsa, äkilise löikega pea kehast, nii et pea juure ainsatki kontsu ei jää. Samal ajal toimitakse samasugune operatsioon ka emase looma juures, ja vahetatud pead asetatakse värskelt opereeritud kehadele. Õblemisi, kokkuliimivaid aineid ehk sidemeid ei tarvitata sugugi, sest haava äärtel kuivav veri aitab isegi kaasa, et uus pea kehale külge jääb.

Nüüd järgneb haigeravitsus. Loomi ei tohi liig vara vette lasta, kuid neid peab ka hoidma üleliigse kuivuse eest. Putukad asetatakse klaasvanni, mille põhi on kaetud niiske paberiga. Vooditeks on haigeile klaasnõukesed, mis küllalt suured seks, et putukat endasse hästi ära mahutada, ja küllalt väikesed, et loomale jallega liigutamist takistada, sest oma naiivsuses püüab see ikka oma uut pead jalge abil ära tõugata.

Ravitsetavad ei tohi midagi süüa ega juua, ja nad ei saagi seda teha, kuna ju toidukaanal ning närvid läbi on lõigatud, mispärast ka seedimisaparaat ei tööta. Putukaid söödetakse järjekindla tagant sissepriitsimise läbi, sest suu niisutamine ehk kunstlik hingamine võiks nende õrnu, uuendatud kudesid ainult rikkuda.

Umbes nädala või kahe pärast on põdemiskäik nii kaugele, et uus pea oma tegevust võib alata.

Peata putukad elavad vaevalt mõned päevad; oma ujumisvõime on nad kaotanud ja nende jalad, ehk küll mitte halvatud, teevad korraldamata liigutusi. See troostitu väristumine leiab lõpu kas surmas, ehk pea uuesti kehaga liitmises. Aegamööda kasvab kiud kiu külge,

D'ALBERTI OOPER „MADALIK“ „ESTOONIAS“.

Foto Parikas.

Pilt II vaatusest.

närv närvi külge, soon soone külge, ning ühendus pea ja keha vahel on loodud.

Olgugi, et selgroota loomade närvisüsteem palju lihtsam on kui kõrgemal arenemisastmel seisvate selgroolaste oma, on peal ka nende juures siiski nii suur tähtsus, et tema puudumine mitmeiski ebatavalisi nähtusi esile kutsub.

Vahetatakse aga isase ja emase veeputuka pea, siis ei erine uuekokkuseadelised loomad endiseist millegi muu eluavalduse kui ainult sugulise poolest. Emalooma isalooma peaga näitab isase sellekohaseid kalduvusi ja ümberpöörduid, kuid tagajärjeta, sest kehaehituselt jäävad vahetatud peadega loomad ikkagi endiseiks.

Finkler on peadevahetuse operatsioonide alal putukate kallal väga mitmesuguseid katseid teinud. Nii ka rohutirtsudega, kusjuures mitmest eritõust ja erivärvi loomade peade ümberpaigutamine katsealuste juures ka värvimuutusi esile tõi, kuna vanade mardikate juures, kellele noore looma pea liidetud, selle tagajärjel noorenemist märgata oli. Kõrgema arenemisastme loomade juures on aga, nagu juba eelpool mainitud, säärane peadevahetus alles võimatu.

Elu algallik.

Kust tuleme? Kust on saanud alguse müstiline vaim, mis meid hingestab, mis meid mõtlevaiks olevuiks teeb? Küsimus, mis igapäev ikka jälle üles kerkitab, kuid mis ikka on jäänud selgitamata.

Arvurikkad muistsed legendid tahavad elu allikana osutada merd. On see aga nii? Teaduste edendamise seltsi kongressil Londonis esitas zooloogia osakonna esimees prof. E. Allen uusi põhimõtteid selle üle, kuna ta mõttetöö teadusilmale elavat huvi on pakkunud. Ta juhtis tähelepanu algelajale; need on arvurikkad olevused, kes asuvad meres miriaadidena ja kes oma ehituselt nii lihtsad on, et teadlased, kes nende hulgas seni on võinud eritleda enam kui 200 isesugust liiki, pole jõudnudki otsusele, kas asetada neid loomade või taimede liiki. Nende uurimine pole kerge, sest nad on liig väikesed, nende mõõted ei ulatu üle kümnendiku millimeetri. Kuid olgu nad taimed või loomad, aga nad on elavad olevused. Nendes sünnib keemiline reaktsioon, sest nemad ongi, kes oma kehast lahkuvate ainete ühi-

-nemise läbi hapnikuga panevad mere õõseti imetaoliselt hiilgama.

Et need lihtsakokkuseadised olevused ise oleksid algpunktiks, millest elu välja arenenud, seda võib teoreetiliselt eitada. Kuid nemad ise, kust on nad tulnud? Kuis on nad tekkinud? Kuis oli võimalik, et mitteorganilisest ainest sai elav olevus?

Prof. Allen seletab seda järgmiselt:

Kui kinnine klaasnõu, millesse pandud vett ühes sõehappega, paigutada ultravioletti kiirte alla, mis tekitatud elavhõbeda auru lambi abil, võib mõne tunni järele märgata, et elemendid üksteisest on lahkunud ning pärast jälle uue ühenduse sünnitavad — aldehüüdi ja vaba hapniku. Kui katset jätkatakse, ühinevad aldehüüdi moleküüdid üksteisega tihedamini, sünnitades suhku.

Kõik see on sündinud kinnises nõus, ilma ühegi keemilise lisandita, ühegi välise mõjuta, välja arvatud ainult ultravioletti kiirte mõju.

Kuid suhkur, üks sõehüdraatidest (süsiniku ühendus hapnikuga), on juba elava looduse reaktsiooni saavutus. Ta on see, mida valmistavad taimed oma kudede ehituseks, sidudes temaks päikese valguse mõjul hapnikku, süsinikku ja vesinikku, mida saavutavad lehtede sissehingamisel õhust ja juurte abil veest. Elava looma ainerakk on aga palju täielikum: ta kokkuseade on ühe elemendi võrra rikkam, nimelt sisaldab ta ka veel lämmastikku. Võib ehk ka teda tekitada kunstlikul teel? Füüsikeril Baly'l on see korda läinud, asetades aldehüüdi ja salpeetrihapu soola segu ultravioletti kiirte pikaajalisele mõjule. Ja lõpuks ongi siin nõnda saavutatud elu iseloomulik reaktsioon puhtmineraalilistest elementidest.

Prof. Allen näeb siin kõige pealt huvitavat punkti, mille kindlakstegemine teda on julgustanud ta kujutluste juures. Keskkonnas, mis ei sisalda mingit ainet, ei või elada orgaanilised olevused, isegi kõige lihtsamad mitte. Ta on püüdnud limukaid kultiveerida kaks korda destilleeritud vees, mis sisaldas keemiliselt puhtaid toitvaid soole: nad ei edenenud sugugi. Kuid kui vedelikule juure lisati vähe loomulikku, sügavamalt võetud merevett, avaldus kasvamine otsekohe. Allen seletab, et orgaaniline aine, mis tekkinud valguskiirte ja vee elektriooni virdenduse mõjul, omab aeg-ajalt plasmarnase oleku. Ta jätkab kasvamist. Kuid füüsiliste elementide varjundid — soojus ja valgus — annavad talle ulatavuse ja tingimused, mis välja kutsuvad kujumuutusi.

Nii oleks siis kogu sündmustik järgmine:

Nimetatud plasma mitmekesisustumist kasvamise teel pole raske kujutleda. Tekib välispoolne kiht, molekulaarses ühenduses ümbritseva veega, vahekiht, milles valguse mõjul väljatöötuvad orgaanilised ained, tihedam keskosa, millest valgus läbi ei tungi ja mis on südamikku, mis juhib edaspidist jagunemiskäiku. Sarnaselt individualiseeritud plasmamass on parajal ajal alluv ka kujumuutustele. Kerakujuline liikuv organism, mis suureneb valguse otsekohele mõjul, kasvab palju jõudsamini nimelt valguse poole pöördud osas: kera pikeneb, omab esialgse, siis pärastise juurekasvu. Samal ajal kasvab ka aine erikaal.

Et kehakest takistada varju jäämast ja teda ikka

jälle ligindada valgusele, milleta ta läbi ei saa, pikeneb väliskihit tarvilisel määral valguspoolses sihis.

Edasi seletab Allen, kuidas neist algolevustist tekiavad ja arenevad mitmesugused eriliigid, mille eluase-meiks on kõige pealt ookeanid ja alles hiljem maa.

Ainetel —a.

Ideaalne kalender.

Kalendri reformeerimine on juba mitmed korrad päevakorradele tõusnud. Veel hiljuti tarvitati mitmel pool isesugust kalendrit ja ka praegu pole veel kõik rahvad ühele süsteemile üle läinud. On aga meie praegune kalender küllalt kõlbulik ja igapidi otstarbekohane? Ei. Mõnel kuul on 31 päeva, mõnel 30, mõnel isegi 28 ehk vahest 29. Kuupäevade meelepidamine teeb sageli raskusi.

Tol ajal, mil kalendri reformeerimine päevakorradele tõusis, tekkis ka palju uusi kavandid. Huvitavaim neist kõigist oli Boyd'i oma. Tema kalendris pole mitte 12, vaid 13 kuud. Kolmeteistkümnendat kuud, mida tuleks juuni- ja juulikuu vahele asetada, nimetas ta päikesekuuks. Iga kuu seisab täpselt koos neljast nädalast, nädal seitsmest päevast. Harilikul 365-päevasel aastal jääks selle kalendri järele üks päev üle. Selle asetas ta jaanuari algusse, kuid ei lugenud teda kuu hulka ega nimetanud ka mingisuguse nädalapäeva nimega, vaid ristis lihtsalt „ueeaasta päevaks“, millega ka aasta algab. Liigaastal tuleb aga veel üks päev juure, mille ta aasta lõppu asetas, ning „liigaasta päevaks“ nimetas.

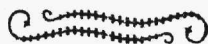
Boyd'i kalender omaks ühe aasta jaoks järgneva kuju:

1924				
Uueaasta päev				
Jaanuar, veebruar, märts, aprill, mai, juuni, päikese, juuli, august, september, oktoober, november, dets.				
Pühapäev	1	8	15	22
Esmaspäev	2	9	16	23
Teisipäev	3	10	17	24
Kolmapäev	4	11	18	25
Neljapäev	5	12	19	26
Reede	6	13	20	27
Laupäev	7	14	21	28
Liigaasta päev.				

Selle kalendri head omadused on silmanähtavad. Esiteks iga kuu ja nädal algavad pühapäeva ning lõpevad laupäevaga. Igal kuul on ühepalju päevi; igale kuupäevale vastab alati muutumatult teatud nädalapäev. Seda tabel-kalendrit võib ka eluaeg tarvitada, kui liigaasta päeva ei loeta. —1—s.

Orel värvi-instrumentina.

New-York'is on kateid tehtud säärase oreliga, mis selle asemel, et noote välja saata muusikahelidena, väljendab neid värvadena, mida selleks seatud tagapõhjale heidab mitmesuguseis varjundites ja kõiksugu ilusates helkides. Orel seisab koos klaviatuurist väga arvurikastele nootidele, see omakorda on ühenduses elektrivalguse kiirteheitjaga. Tulevikus loodetakse kokku seada võivat säärast instrumenti, mis ühel ja samal ajal nii hästi värvi kui ka heli avaldab ning nõnda ühenduse loob piltide vahel, mida näeme ja nende vahel, mida kuuleme.

N A L I.

Abinõu. Abielunaine (arstile): „Kas võiksite mulle nõu anda, mis peaksin tegema, et mu mees unes ei kõneleks?“

Arst: „Laske tal ometi päeva ajal paar sõnakestki kaasa rääkida.“

*

Ajakohane võrdlus: „Ah, preili Anni, olen teist huvitatud, nagu — nagu dollarikursist.“

*

Varajased spekulandikalduvused. „Kui ma kord suren, viivad seltsiliikmed mind muusika saatel surnuaeda.“

— Onu, kas tohin siis leinajate!t taldrikuga raha korjata?

*

Kaastundmus. Aafrikareisija: „Oma viimasel rännakul Aafrikas olin inimesesõjailt juba lõunaroaks määratud, kuid siiski võimaldus mulle ootamatult põgenema pääseda.“

Väike kuulaja: „Ah, vaesed inimesesõjad! Tol päeval pidid nad siis ilma lõunata jääma, onu?“

*

Kõrvaline asi. „Teie kuulutate ajalehes, et otsite noort, osavat masinakirjutajannat, heast perekonnast ja heade kommetega. Sooviksin hea meelele sellele kohale kandideerida.“

— Olge hea, kirjutage siis prooviks mõni lehekülg.

„Kirjutusmasinal? Seda ma kahjuks ei oska.“

„Nii. Aga miks tulite siis siia?“

— Taevas hoidku! Kõigile tingimistele ei vasta teil ju keegi!

*

Mitmesugune kiirus. „Kui palju aega sellest metsast läbimiseks õieti kulub?“

— Hm, see oleneb sellest, kellega minnakse. Kui naine kaasas on, kulub seks pool tundi, kui ämm — viisteist minutit, kui mõni kena preili, siis — kolm tundi.“

*

Humoristlik. „Herra Salis on naljakas abielumees?“

— Kuidas nii?

„Kõik naeravad, kui ta oma abielutruudusest kõneleb.“

„Arusaamata, kuhu kuramus mu teine sukk on kadunud!“
„Selle sidusin ma tänaseks enesele kaela!“ (,Ulk“)

Kaalupaal.

Preili: „Ma kaalun 140 naela. Ah kui need Inglise naelad oleksid!“

Vale ettekääne. Kohtunik: „Miks soovite laulutust?“

Naine: „Mu mees on nii rumal, et temaga midagi pole peale hakata.“

Kohtunik: „Miks teie siis säärasega abielu astusite?“

Naine: „Ma ei teadnud seda varemalt.“

Mees: „Ometi, herra kohtunik, ta teadis seda küll!“

*

Ämma hea nõu järele. „Oled vaevalt kaks kuud abielus ja juba nutad, laps? Mispärast siis ometi?“

— Ah, ema, sa ju ise andsid mulle nõu, et ma majaukse võit mingil tingimisel Pauli kätte ei annaks. Ta andis mulle ka kaljukindla töötuse seda mitte kunagi nõuda...

„Ja on ta seda siiski teinud?“

— Ei. Aga ta tuleb igal hommikul alles siis koju, kui majauks juba avatud on.

*

Sarnased. „Kas need mõlemad kaksikud tõesti nii sarnased on?“

— Jah, nad on nii sarnased, et neid ära vahetada võib, iseäranis Paula!

Vastandid. „Meie ühing, mu herrad, on asutatud vaimliste huvide edendamiseks, kuid kogu aeg pole siin muust kuulda kui ainult poliitikast!“

*

Üleannetuse juured. „Ema kõneleb oma kasvatamata tütrele: „Anni, kui sa ikka nii üleannetu oled, on ka su lapsed kõik üleannetud, kui sa kord ise ema oled.“

Anni: — No, ema, nagu näha oled ka sinagi väga üleannetu olnud.

*

Karistust pehmendav asjaolu. Ka ebealune: „Ma pole sugugi süüdi; palun seda kui karistust pehmendavat asjaolu arvesse võtta.“

Kirjavastused.

A. K. Tõlkeid teaduslistest artiklitest maksab saata, kui need aine ja käsitusviisi poolest populäärsed. Oleks aga palju soovitamam, kui meie haritlased, selle asemel, et väljamaa autorite poolt sagedasti väga saamatult kirjutatud artiklid tõlkida, ise teaduslisi küsimusi katsuks populariseerida. Kõik kolm tõlget jäävad tarvitamata.

Toim. tulnud kirjandus.

Eesti Spordileht nr. 18/19. Eesti Spordi Keskliidu häälekandja.

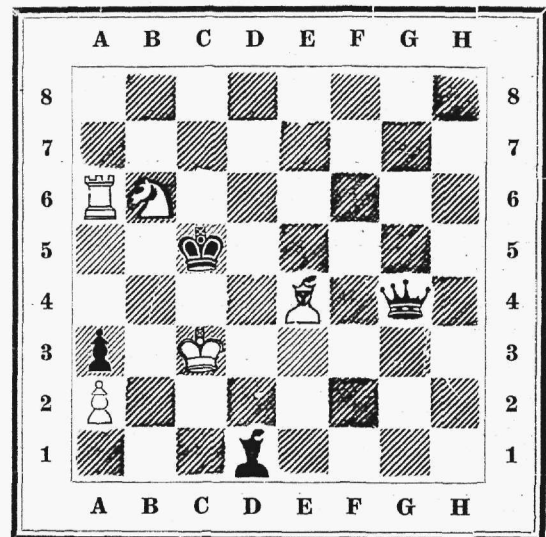
Ajakiri „AGU“ ei peaks üheski korralikus ega koduses raamatukogus puuduma.

Ajakiri „AGU“ I aastakäik, 1923 tervelt, 52 numbrit, moodustab huvitavama ja väärtuslikuma raamatu, mis sel aastal ilmunud.

M A L E.

Lõpumäng nr. 1.

Kokku seadnud K. KUBBEL.
Mustad.

Valged.

Valged: Kc 3, Va 6, Oe 4, Rb 6, Sa 2,

Mustad: Kc 5, Lg 4, Od 1, Sa 3,

Valged algavad. Mäng jääb viigi peale (remis)
A. B.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

AJAKIRI

»AGU«

Jõulunumber ilmub aegsasti.

Kõige ilusamaks ehteks jõululauale.

Kõige huvitavamaks lugemiseks jõuludel.

TOOB UMBES 60 PILTI!

Sellepoolest ei saa ükski jõlualbum

«Ao» jõulunumbriга võistelda.

Numbri hind endiselt 30 mk.

Ajakiri

„AGU“

„AGU“

on ainuke korralikult ilmuv **rahvalik** kirjanduse, teaduse ja kunsti **ajakiri Eestis**.

„AGU“

on lühikese aja jooksul **loetavamaks** Eesti **ajakirjaks** saanud.

„AOLE“

on seni kaastööd teinud ja edaspidi teha lubanud **suurem hulk meie tähtsamatest kirjanikkudest**.

Igas numbris toob „AGU“ kirjandusliku väärtusega huvitavaid novelle, jutustusi ja luuletusi, algupäraseid ja tõlkeid.

Arvustused uute algupärase teoste üle.

Teaduse aladelt on „AOLE“ mitmed **eriteadlased** ja Tartu ülikooli **õpejõud** kaastööd lubanud. Teaduslikud kirjatükid on „AOS“ harilikult **seletavate piltidega** varustatud.

Tähtsamatest sündmustest kodu ja väljamaal toob „AGU“ **päevapiltlikke ülevõtteid**.

Igas numbris elu väärnähtusi tabavaid **naljapildivid**.

Veel tänava aastal hakkame igale „AO“ numbrile oma- ja väljamaa kunstnikkude parematest piltidest **värvilisi reproduktsioone** (ärratrukilpilte) hinnata kaasa andma, mis läbi igal „AO“ lugejal võimalik on värviliste kunsti-väärtuselistest piltidega oma eluruume ilustada.

Ajakiri „AGU“ ilmub igal laupäeval. Tema **kestev ja korralik ilmumine** on kindlustatud väljaandja osaühisuse (Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse „Päevaleht“) poolt.

Tellimisi ja kuulutusi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk tän. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi Vabariigi postkontorite kaudu.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus
(„Päevaleht“).

Kirjandus rahva jaoks!

Raamat olgu kättesaadav võimalikult kõigile!

Majandus kipub ebajumalaks saama. Kõik tähelepanu on viimasel ajal pöördud majandusliste küsimuste peale. Ei tohi aga unustada, et vaimline kultuur tähtsamaks riigi ja rahva alussambaks on. LUGEGE RAAMATUID! Raamat on ikka veel väga vähe teed leidnud rahva sekka. Raamat ei ole aga odav, tema valmistamiskulud suured. Kõigist püüetest hoolimata ei ole raamatu hind sarnaseks kujunenud, et võimalikult kõigile kättesaadav oleks. Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus tahab nüüd raamatule teed tasandada rahva sekka, raamatut lugejatele kättesaadavamaks teha ja seni järgmise samu astunud, mida iseäranis lastevanemaid tähele panna palume.

Päevalehe, Ao ja Koidu lugejatele!

Sellega teatame oma lugejatele, et meie pikemaajaliste tellijate huvidele vastu tulles, korralduse oleme teinud, et kõik „Päevalehe“ ja „Ao“ pooleaasta ja „Koidu“ aastatellijad meie abitalitustest kõiki

Tallinna Eesti Kirj.-Ühisuse kirjastusel ilmunud raamatuid 10% -lise hinnaalandusega osta saavad.

Iga tellija, kellel vastav tellimiskviitung ette näidata on, saab meie abitalitusest vastava ostmiskaardi, kuhu ostetud raamat sisse kirjutatakse. Linnades ja maakohdades, kus meil abitalitusi veel ei ole, avame meie need veel käesoleval aastal. See korraldus on tähtis igale kirjandussõbrale ja koollealiste laste vanematele, sest et raamatute ostmisel saadavad protsendid mitu korda suuremaks võivad tõusta, kui lehe tellimishind.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.